

Tanári életpálya a XX. század második felében, Vinyéden

Jelige: dragon1790

Tartalomjegyzék

Bevezető	2
Vitnyéd	4
A vitnyédi iskola	7
Énekes Lenke élete.....	9
Tevékenysége	11
Életre keltett hagyományok.....	15
Oklevelek, sajtó, plakettek	16
Tanítási módszerei.....	18
Társadalmi hozzáállás	20
Emléke a vitnyédiek fejében	26
Egy életpálya tizenhat másik tükrében	27
Összegzés	29
Adatközlők	31
Bibliográfia.....	32
Forrásjegyzék	34
Mellékletek.....	36

Bevezető

A dolgozat témája Vitnyéd község országosan ismert tanárnőjének, Énekes Lenke életrajza, munkássága, a lakossággal és a falu vezetőségével való kapcsolatának ismertetése. Fontosnak érzem kifejtetni a néprajzi munkásságát, azt, hogyan lépett kapcsolatba idegenként, „gyütt-ment”-ként egy zárt társadalmú község lakosságával,¹ főleg az 1950-es évek elején, amikor az egész társadalomra a bezárkózás, egy csendes időszak volt jellemző a Szovjetunió és a beszolgáltatások idején. „Az 1945 utáni időszak egyéni és kollektív emlékezete tabukkal, elfojtásokkal terhelt. Ezt nem csak a nyilvános társadalmi diskurzusban folyó 1956 körül újra és újra kirobbanó viták mutatják, hanem az is, hogy az emberek nagy része nem tud mit kezdeni a szocialista időszeakra vonatkozó emlékeivel.”² Énekes Lenke abban a korban gyűjthetett még, mikor a hagyományok életvitelszerű megélőit, ismerőit, használóit már idősként sorra búcsúztatták el az élők sorából.

A témaválasztás nem csak szakmai, hanem személyes indíttatású is. Énekes Lenke azon kívül, hogy Vitnyéd egy híres-neves tanárnője volt, a nagyanyám is volt egyben. Ezzel a dolgozattal nem csak az a célom, hogy, hogy életét és tevékenységét megörökítem, hanem, ezeken kívül a személyiségét, jellemét is megismerjem.

Érdeklődésem középpontjában az áll, hogy a díjak és kitüntetések után, hogyan változott meg a vezetőség és a munkatársak viszonya Énekes Lenkével. Célom, hogy Énekes Lenke élete, munkássága papírra kerüljön és az utókor számára fennmaradjon, emléke megmaradjon.

Dolgozatomat a munkatársaival, családtagjaival, tanítványaival, készített interjúk alapján készítem el. Munkámat megkönnyítette az, hogy magam is vitnyédi vagyok, így az adatközlők felkeresése, a közvetlen beszélgetés nem okozott nehézséget, hiszen mindegyikükkel közvetlen kapcsolatban állok. Ezekről az interjúkról jegyzeteket készítettem. Ha megemlíti az ember a hangfelvétel készítésének kérdését, az adatközlő természetétől függően, egy zárkózottabb állapotot vehet fel, ezzel „fal” kerülhet az adatközlő és az interjúkészítő közé. A hangfelvétel problémája az is, hogy az adatközlő csak olyan adatokat, eseményeket, oszt meg amiket ő szalonképesnek gondol, így rengeteg információtól eleshet az interjúkészítő. Ennek a témának a lehetőségeivel foglalkozik Tóth Eszter Zsófia, melyben személyes tapasztalatait,

¹ C. SZALAI, 1983/1. 6.

² TÓTH, 2005/4. 78.

élményeit is leírja.³ A dolgozatban, az interjúk összegzése olvasható.

Énekes Lenkével személyes interjút sajnálatos módon már nem tudok készíteni, mert 1991. március 8-án elhunyt. Így saját életéről szóló gondolatait, elképzeléseit nem ismerhet(t)em meg. Az ebből származó problémája kutatásomnak, ahogy Giovanni Levi is írja: „a társadalmi én és az egyén énképe közötti eltérést rendkívül világosan tudatosították. Marcel Mauss a társadalmi én és az önkép közti különbséget így fogalmazta meg: „Egyértelmű, főleg számunkra, hogy sosem létezett olyan emberi lény, akinek ne lett volna fogalma nemcsak saját testéről, de egyben önmaga lelki és testi egyéniségéről is.” Az ének ez a képzele mégsem egyezik meg azzal a móddal, ahogy „a századok során a társadalmakban lassan kialakult, nem az „én” képzele, hanem maga a fogalom, a kifejezés.”⁴

Mivel a különböző korszakokban változik az én társadalmilag konstruált fogalma, így a személy helyzete, társadalomban betöltött szerepe is változik. Kiemelkedő a nők emancipációja, hiszen a háztartásbeli nők elkezdik elvégezni a férfimunkákat; ugyanúgy megtalálhatók lesznek a szellemi foglalkozások között, mint fizikai munkásként a vas-, és építőipari gyárakban. „Az oktatási rendszer átalakításával, a pedagógustársadalomban végbement változásoknak köszönhetően a hagyományos tanári szerepek, a tradicionális nevelési módszerek is eltűntek. A pedagóguspálya elnőiesedése igen gyors volt. 1938-ban a tanítóknak még csak a negytedede, a tanároknak pedig egyötöde volt nő, 1970-ben már a tanítók közel egyötöde, a középiskolai tanároknak pedig több mint negytedede nő.”⁵

Sterne szerint az életrajz képtelen arra, hogy megragadja az egyén lényegét. Diderot szerint az életrajz bár nem lehet realista, pedagógiai szerepet tölt be, amennyiben híres embereket ábrázol, bemutatva közéleti eredményeiket és magánéleti gyengeségeiket.⁶ Én is törekszem arra, hogy ezek az erények és gyengeségek megmutatkozzanak a dolgozatban.

„Maga az életrajz (biography) kifejezés az angolban a 17. században már ismert, a 18. század francia lexikográfusai viszont még tartózkodóan használják, s német szótárakba az önéletrajz (Autobiographie) szó csak a 19. század végén kerül be. Magyarországon és világszerte számos jelét tapasztalhatjuk annak, hogy fokozottan megnövekedett az érdeklődés az egyéni életutak iránt tudományok egész sorában éppúgy, mint tudományon kívül. Manapság a társadalomtudományok legkülönbözőbb ágaiban folyó kutatások alapulnak életrajzok gyűjtésén, feldolgozásán és elemzésén, s alig látszik lehetségesnek közös nevezőre hozni ezek eltérő érdeklődését és módszertani eszköztárát. A hazai néprajzi érdeklődés egyik jele, hogy a pa-

³ TÓTH, 2005/4. 78-99

⁴ MAUSS, 1983. 365

⁵ VALUCH, 2001. 158-159.

⁶ LEVI, 2001. 83.

raszti önéletírások és visszaemlékezések közlése a hetvenes évek óta szinte folyamatosnak mondható, önálló kötetek mellett gyűjtemények is napvilágot láttak, a publikáltakon kívül ezres nagyságrendben találhatók kéziratos életrajzok archívumokban, főként a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában.”⁷

Dolgozatom elkészítésére, felépítésére nagy hatást gyakorolt, és merőben meghatározta Kovács Anikó doktori értekezése, melyben öt erdélyi népművelő személyiségét ismertette és hasonlította össze az alaposság legnagyobb mértékével. A vizsgált személyek között tudja saját nagyapját is, így munkánk nem csak szakmailag, de indíttatásúlag is kapcsolatot mutat.

Vitnyéd

Első fejezetként a települést, a környezetet szeretném ismertetni, ahová Énekes Lenke fiatalon 20 éves korában becsöppent, frissen végzett újfajta szakosított tanári diplomájával.⁸

Vitnyéd a Kisalföld szélén a Rábaköz és a Hanság találkozásánál fekszik. A korszerűsített 85-ös számú útvonal szeli ketté, amely a falu déli oldalán fekvő GYSEV vasútvonallal jó közlekedési lehetőséget biztosít. A falu központjában áll a római katolikus templom és plébánia, szinte csak római katolikusok lakják Vitnyédet. Lakosainak száma ma kb. 1300 fő. A település lélekszáma a XX. század második felében 1900-1400 fő között volt.

A település már a bronzkorban lakott volt, erre a talajból előkerült régészeti leletek vizsgált tárgyak szolgálnak bizonyítékkul. A település első írásos említése 1256-ban történik Vytnad néven. A különböző okiratokban számos változatával találkozunk például: Vytnad, Vythneed, Vichneyd, Wythenyed, Witnyéd, Vittnyéd, stb.⁹ Vitnyéd nevének betű szerinti mai alakjával 1715-ben találkozunk először –egy soproni levéltárban őrzött- conscriptióban.¹⁰

A település sokáig a halászatból próbált megélni, hiszen régen rengeteg tó volt a falu környékén. A XVIII. században herceg Eszterházy Pálhoz jártak summásnak, napszámosnak, aratni, kapálni. Ez az időszak nagyban meghatározta a lakók mindennapjait. A XX. század

⁷ MOHAY, 2000. 760.

⁸ „Az iskolák átalakításában a politika igénye szerint jelentős szerepet kellett vállalniuk a pedagógusképző intézményeknek. Különösen érzékeny területet jelentett az általános iskola felső tagozata, hiszen a szakrendszerű oktatás megvalósításához szaktanárok tömegét kellett munkába állítani. A tanítók átképzése nem hozhatott végleges megoldást ezért a szaktanárszükséglet, gyors, végleges megoldása érdekében 1947-ban a 3, majd 2 éves – középiskolai érettségire épülő – pedagógiai főiskolákat hozták létre.” In.: KARDOS: 2007. 77.

⁹ NYÁRS, 2001. 8.

¹⁰ NYÁRS, 2001. 9.

elején is meghatározó volt a falu lakossága életében az uradalmi munka, illetve a Kapuváron élő Irgalmas Nővérek zárdája, ahová sok vitnyédi lány is ment szolgálni. Ez utóbbi is alátámasztja a település vallásosságát, a rengeteg egyházi, illetve népi vallásos szokások mellett. Az 1945 utáni földosztásnak a vitnyédi lakosok is örültek, családonként 3-5 hold földet is kaptak, de a nulláról indulva, vagy kevés szerszámmal ezt is elég volt megművelni. 1951-ben néhány család létrehozta –nem önkéntes társulás, hanem államilag meghatározott séma szerint – a termelőség-tervezési csoportot, a TSzCs-t, mely 1957-től Petőfi Termelőség-tervezési néven alakult újjá, majd 1980-tól a veszényi Tordosa-menti Termelőség-tervezéshez csatolták és egyik üzemegységeként működött.¹¹ A század közepétől a környező városok Sopron, Győr, Kapuvár (Diadal Ruháipari Szövetkezet, Kapuvár Húsgyár, Vagongyár), illetve Petőháza (cukorgyár) gyáraiba ingáztak az emberek.

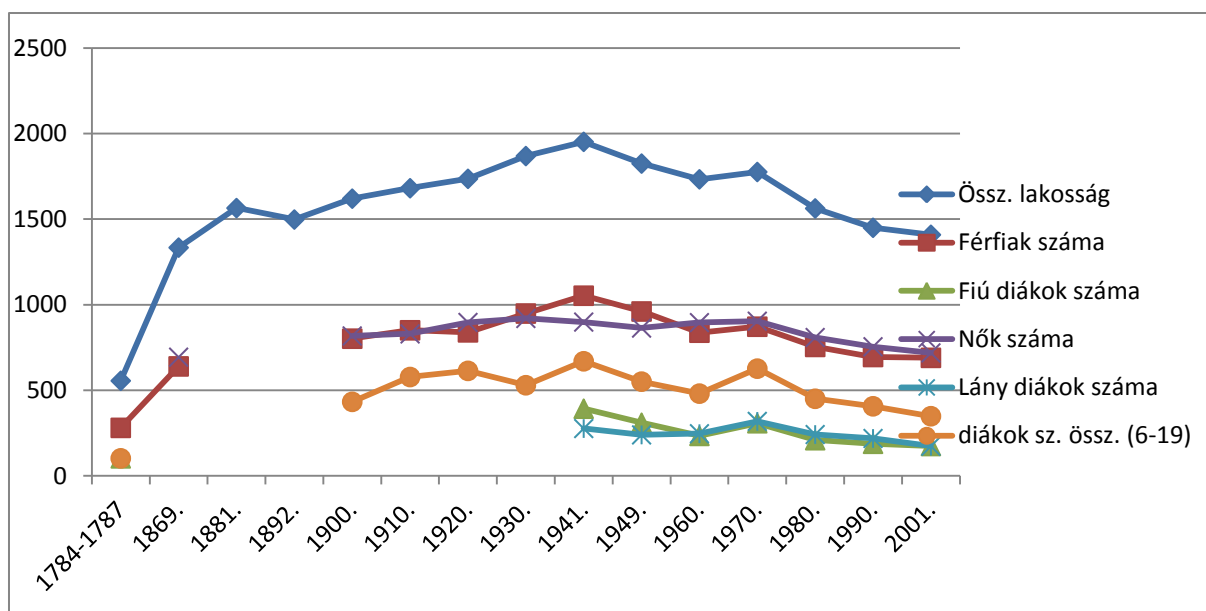
Fejlődés indult meg Vitnyéden is a XX. század második felében, melyekre jellemző, hogy állami segítséggel valósultak meg, mind a villany bevezetése, az óvoda, iskola, épületek létrehozása, a Művelődési Ház felépítése, és még folytathatnám a sort. Ezeknek a fejlődéseknek a célja az volt, hogy az emberek közérzetét javítsák, illetve legfőbb célja az volt, hogy az emberek figyelmét eltereljük a politikáról. Az országos méretű fejlesztések az állam eladósításához vezettek, de emellett feltehetjük a kérdést, ha nem történtek volna meg abban az időben azok a fejlesztések, akkor hol, és milyen körülmények között élnénk ma?

Fontos a település demográfiai változásainak bemutatása, mégpedig azért, mert ez meghatározhatja, befolyásolhatja egy tanár munkáját, hatással lehet esetleg rá a növekvő vagy az éppen csökkenő gyermeklétszám. Ennek elemzésére és bemutatására az eddig elvégzett népszámlálási adatokat vettem figyelembe egészen 1784 és 2001 között. Amint láthatjuk az első II. József korabeli népszámláláson csak a férfiak számát vették figyelembe (556 fő), és, ha figyelembe vesszük a későbbi évek tapasztalatait, hogy a férfiak és a nők aránya általában megegyezik (+50-60 fő) – nem akarok feltételezésekbe bocsátkozni – Vitnyéd lakossága az 1784-1787-es népszámlálás idején 1000 fő lehetett körülbelül. A következő (1869-es) népszámlálástól kezdődően megfigyelhetünk egy erős növekedést a lakosság lélekszámában, amit csak az 1892-es adat tör meg egy enyhe csökkenéssel, aminek az oka, leginkább a kivándorlás volt a természetes fogyás mellett. Az 1800-as évekre jellemző volt, hogy a fiatalok és a középkorosztály is a jobb élet reményében Amerikába vándorolt. Ennek az utazásnak a célja az volt, hogy „megkeressék magukat”, majd hazatérve idehaza könnyebb legyen az életük. Ezek

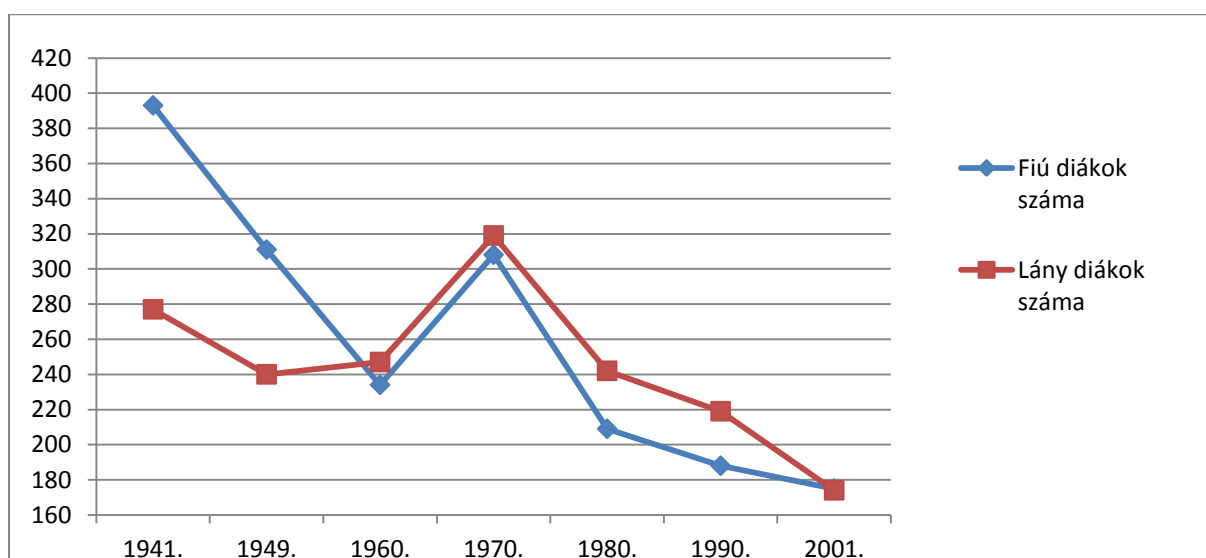
¹¹ NYÁRS, 2001, 81-84.

a kivándorlások általában 4-5 évig tartottak.¹² Az általunk vizsgált csökkenést mutató időszakot (1880-1900) nevezi Puskás Julianna a *megalapozás* szakaszának, emellett a kivándorlásnak még 2 szakaszát különítette el. Az első az 1880-as évekig tartó *előkészítő*-, majd az 1900-1914 között tartó *tömeges kivándorlás* szakasza. Az általa negyediknek vélt *elcsendesülő* végző szakasz az I. világháború miatt elmaradt. A népességszám emelkedésében fordulópontot jelentet az 1941-es adat. Ettől számíthatjuk a település mai napig tartó népességcsökkenésének folyamatát. Ennek az erős csökkenésnek a legfőbb okaként a megváltozott családképet látom, ugyanis a 8-12 gyerek helyett a szülők csak 2-3 gyereket vállalnak, aminek oka az újabb világháború okozta szegénység, és a megváltozott társadalmi és politikai rendszer is. A csökkenést tovább erősítette a lakosság emigrációja, illetve a falu elnéptelenedése, a fiatalok városba való költözése, a jobb élet és a munkalehetőségek ígéretében. A diákok számában is megfigyelhető ez a fajta, emelkedő, majd szintén az 1941-es adattól folyamatosan csökkenő tendencia. A diákok alatt a 6-19 éves korosztályt vettem alapul. A diákság nemre való bontására csak az 1941-es népszámlálástól van lehetőségem, de jól látható, hogy az 1949-es összeállításig a fiú diákok kimagaslóan többen voltak, majd az 1960-as adathoz ez a szint stabilizálódik és a későbbiek folyamán megfordul, a lányok száma erősen a fiúk fölé magasodik, az utolsó 2001-es adat szintén egy stabilizálódást mutat. Mivel a 2011-es népszámlálás adatai még nem állnak a rendelkezésemre így annak hiányában el kell tekintenem attól a lehetőségtől, hogy beszélhetünk-e egy hullámzó folyamatról, melyben bizonyos időszakok elteltével a férfi és női születésszám felváltva ér el erősödést, ha a népességcsökkenés állandó is marad.

¹² Az USA-ba kivándorolt magyarok életéről, munkájáról, megélhetéséről, társadalmi kapcsolatairól, asszimilációjukról, egyéniségtudatukról lásd bővebben Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940. című munkáját.

1. diagram: Vitnyéd község demográfiai változásai.

2. diagram: A diákok számának változásának mértéke.

A vitnyédi iskola

Az iskoláról feljegyzéseink a XVII. század óta vannak. Tóth István a következőket írja: „A megtalálható adatok nem jelzik a vitnyédi római katolikus elemi iskola kialakulásának, s az első ludimagiszter működésének idejét, ezért ennek megállapítása nem egyértelmű. A korai Canonica visitatio-jegyzőkönyvekből az iskola belső életéről csak elszórva lehet adatokat találni. Ezek [...] főként a tanítók anyagi helyzetét rögzítették, pontosabban megjelölték

a járandóságokat és a falu kötelezettségeit.” A továbbiakban nem szeretném az egész iskola teljes történetét megtenni, mert azt a munkát már Tóth István elvégezte. Dolgozata a XVII. századtól a XX. század végéig követi végig az iskola történetét, irattári anyagok, szakirodalom, és elbeszélések alapján.¹³ Jelen esetünkben csak a XX. század második felének jelentősebb mozzanatait szeretném ismertetni.

1950-ben két iskolaépület volt a faluban „öreg” iskola, mely már akkor száz éves volt, és az újabb, mely már 1950-ben 50 éves volt. 1951-ben Simon Endre kántortanító helyére Bognár Istvánt helyezték, „akit családjával együtt a Csallóközből erőszakosan telepítettek át. A kommunista párt diktatúrája ebben az időszakban is szétzilált emberi kapcsolatokat, és hátérbe szorított sok évszázados emberi erkölcsi törvényeket, szokásrendeket.”¹⁴ A villanyt 1952-ben vezették be az iskolába, és szintén Bognár István igazgató úr kezdeményezésére a gerendamennyezetet eltávolították, és akkor korszerű megoldással látták el. 1961-ben új két-tantermes iskola-épület létesült egy szolgálati lakással ellátva.¹⁵ Addig 4 tanteremben tanult a 8 osztály. Ezt úgy oldották meg, hogy a felső tagozatosok délelőtt, míg az alsó tagozatosok délután jártak iskolába. A helyzet csak enyhült, de meg nem oldódott, hiszen a 8 osztályra, 6 tanterem jutott ezentúl. Végleges megoldás 1970-es évek elején született, mikor az „öreg” iskola szolgálati lakásából még két tantermet alakítottak ki. Egy 1981-es tanulmányi felügyelői összegzésből tudhatjuk meg azt, hogy a gyereklétszám, évről évre csökken, a tantestület teljes szakosítása teljesen befejeződött, a felügyelő megfelelő, nyugodt légkört állapított meg a pedagógusok között. A tantestületet pedig felügyelői dicséretben részesítette.¹⁶

¹³ TÓTH, 1995.

¹⁴ NYÁRS, 2001, 82.

¹⁵ NYÁRS, 2001, 83.

¹⁶ 50PO 252/81. számú irattári irat, Soproni Levéltár

Énekes Lenke élete

Egy vékony, alacsony, göndör hajú, életvidám, fiatal lány jelenik meg előttünk, ha a róla maradt fényképeket nézzük. Ezen jellemzők közül mind megmaradt csak a fiatalság múlt el, de az arcra ült ráncokban nem a kor mutatkozik, hanem az évek során véghezvitt rengeteg munka és energia.

Énekes Lenke 1930. augusztus 31-én látta meg a napvilágot Sopronhorpácson. Édesapja Énekes Kálmán tanító, helytörténész volt. Édesanyja Énekes Kálmánné Mihocza Margit háztartásbeli. Egy testvére volt Gyöngyi. Iskoláit Sopronban a Szent Orsolya-rendi Római Katolikus Leánylíceumban végezte. 1950-ben a Budapesti Pedagógia Főiskola elvégzése után Vitnyédre helyezik. 1959-ben ment férjhez, a vitnyédi Timár Istvánhoz Sopronban, egy kis kápolnában. Két gyermeke született 1961-ben László fia és 1967-ben Csilla lánya. 1986-ban nyugdíjazták, majd 1991. március 8-án elhunyt.

Énekes Lenke

Édesapja nagy lelkesedéssel kutatta a sopronhorpácsi Széchényi-kastély, és maga Sopronhorpács történetét, nyelvjárását, szokásait.¹⁷ A Klebelsberg Kuno által megálmodott és megvalósított miniszteri rendelkezés szerint Klebelsberg az ország magyar identitásának megszilárdítását a népnevelés, az állampolgári és nemzetnevelés révén látta kivitelezhetőnek. Ezért is tartotta fontosnak az öntudatos vezetőréteg kinevelését. Klebelsberg összekapcsolta a szellemi vezetést az erkölcsi példaadás kívánalmaival is.¹⁸ Ebben látom azt a hatásfolyamatot, mely Énekes Kálmánon keresztül eljutott egészen Énekes Lenkéig és ez a valójában népnevelő munka már gyermekkorában beleívódott az akkor még gyermek Énekes Lenkébe. „Az emberi pszichikumot célraírányuló – célraérő természete határozza meg, szabályozza.”¹⁹ Kialakítunk mindannyian egy sajátos énképet, melyet általában a szüleinktől látunk – ezt nevezzük ma már példaképnek –, és próbálunk hozzájuk hasonlítani és úgy alakítani saját életünket is, hogy ahhoz hasonló, és annak megfelelő legyen. Ez figyelhető meg Énekes Lenke esetében is, hiszen foglalkozási és szenvedélyi tekintetben is megegyezik édesapjával. Lenke már kislány-

¹⁷ ÉNEKES, 1938. 305-309.

¹⁸ MAKKAI, 2012. 12.

¹⁹ HANKISS, 1980. 32.

korában is gyakran elkísérte édesapját gyűjtőújtjára, így a gyűjtés varázsa megragadta Őt már fiatalon, és ez meg is maradt benne élete végéig. Gyermekkorára az is jellemző, hogy az akkor létező mindenféle nevelési intézményben, iskolákban, művelődési központokban nagy gondot fordítottak a parasztság nevelésére. A kor népművészeti törekvéseire legjellemzőbb volt a néphagyományok gyűjtése, és színpadra állítása is. Ezen iskolák, központok és az egyházak szerint is a néphagyományokat kell a nemzeti művelődés alapjává tenni.²⁰

A frissen végzett tanárokat konkrét munkahelyek helyett először a megyei tanácshoz irányították. A minisztériumi elhelyezők rosszallóan említik, „nehézséget jelentett, hogy a fiatal tanárok zöme [...] határozottan ragaszkodott egy-egy városhoz, iskolához, és a munkahelyek szükséges változása miatt sokan csalódottan érezték magukat...”.²¹ Ebbe az elosztási módszerbe Énekes Lenke is beletartozott, így frissen végzett ének-zene – magyar szakos tanárnőként csak Vitnyéden kapott állást, holott mindenképpen Sopronban akart tanítani, így a településen folytatott munkáját először ideiglenes, átmeneti lehetőségnek, állapotnak tekintette. Fiatal egyedülálló tanárnőként szolgálati szobában lakott az Általános Iskolában. Vitnyédre kerülésekor Ő is megkapta a „gyütt-ment” bélyeget.²²

1959-ben élete sorsfordító eseményhez érkezett: férjhez ment a vitnyédi Timár Istvánhoz. Régi szokásokhoz híven az esküvő a lányos háznál, jelen esetben inkább a lány településén Sopronban történt. Az egyházi esküvőt is csak titokban tarthatták meg, mert a kormányon lévő kommunista párt, és a szocialista ideológia tiltotta a tanítók, tanárok vallásos életének élését, céljuk a klérus elnyomása, a nép életéből való kiiktatása volt. Kis esküvőjük volt, mert közeli jó barátját, adatközlőmet, Tóth Istvánnét sem hívták meg. Az esküvőjükről nem tudott információval szolgálni senki számomra. Ennek a kommunista szemléletnek köszönhetően gyermekeit is titokban kereszteltették meg, majd a katolikus felnőtté váláshoz szükséges keresztségeket fel sem vették/vehették, mert a tanárok gyerekeinek egyenesen tiltott volt. Az 1967-es törvénybeiktatásáig a dolgozó anyáknak nem volt joguk és lehetőségük a 2-3 éves GyES-re illetve GyED-re, a szülés után kapott 2-3 hónap szabadság letelte után már vissza is kellett menniük, dolgozni. Gyermekeit, akik születtek, László István 1961-ben, Csilla Mária 1967-ben, anyósa vigyázott rájuk és nevelte őket.

²⁰ KOVÁCS, 2008. 74.

²¹ KARDOS, 2007, 77.

²² A „gyütt-ment” annyit jelen, hogy az illető nem helybeli, egy másik településről költözött a faluba. A falu lakóit zártság, kiközösítés jellemzi a személlyel szemben az odaköltözése utáni korai időszakban. Azt a gyüttmentet, akit nem fogad be a falu, még a fiai esetleg unokái is megsínylették, még az 1950-es években is, mert a falu lakossága számon tartotta, minden emberről, gyerekről, hogy kinek a családjába tartozik. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a „jöttment” a helybeliektől (még) lenézett <jövevény>. In: MÉK 1972. 630. jöttment szócikk

1985-ben korai nyugdíjazását nagyon nehezen élte meg. Tanítani szeretett volna még Vitnyéden, de a helyi vezetés erre nem adott engedélyt. Az élettörténetek írásával bővebben többek között Ozsváth Imola is foglalkozott, akinek egyik adatközlője esetében hasonlóságot véltem felfedezni.²³ Nyugdíjasként még állást kapott Fertőszentmiklóson az Általános Iskolában, ahol a helyi ének-zene tanárnő helyére vették fel, amíg ő GyES-en volt. Emellett Petőháza Napközis vezető is volt 1990-ig. 1987-ben megalakította a 20 tagú Asszonykórust Vitnyéden, helyi idős, jól éneklő, és a dalokat szerető asszonyokból. Adatközlőim elmondása szerint váratlanul érte őket Énekes Lenke 1991. március 8-i halálhíre.

Tevékenysége

A falusiak zártságának és visszahúzódásának köszönhetően megőrződtek olyan hagyományok és népszokások, melyeket Énekes Lenkének sikerült még felgyűjtenie, és némelyeket életre is keltenie a XX. század második felében. Figyelmét idekerülése után hamar megragadták a helyi hagyományok, gyermekjátékok, népdalok, de figyelmét dr. Volly István is felhívta erre²⁴. Így vallott akkor a faluról: *„Itt találkoztam először egy istenverte talajjal és egy istenáldotta néphagyománnyal.”*²⁵

Vitnyédi élete és munkássága során jeles néprajz-, és népzene kutatókkal, dramaturgokkal, ismerkedett meg, tartotta velük a kapcsolatot, folytattak levelezéseket, segítették munkásságát. Többek között Kodály Zoltán, Pásztory Ditta, Muharay Elemér, dr. Volly István, dr. Barsi Ernő, Borsai Ilona.

Ortutay Gyula így ír a néprajzi gyűjtés hasznosságáról: „a gyűjtőnek, ha jó munkát akar végezni..., otthon kell lennie a kutató közösségben, együtt kell élnie azzal”²⁶. Énekes Lenkénél az Ortutay által ideálisnak vélt feltételek egy része hiányzott, mivel nem a településen született, így eleinte nehézségekbe ütközött, amit furfangos módszerrel küszöbölt ki. Gyűjtési módszere érdekes és figyelemfelkeltő, hiszen az általános, és bevett technika – a legjobb emlékezőtehetségű, legidősebb asszonyok és férfiak felkeresése meginterjúvolása,

²³ Ozsváth Imola sajtó alá rendezésében a Lámpások voltunk ... című könyvben találkozhatunk Kovács Piroska máréfalvi tanárnő élettörténetével, aki szintén sorsfordító eseményként élte meg azt, hogy élete 50. évében nyugdíjba küldték. Ő is próbált állást kérni az iskolától, de elutasították kérelmét. Úgy vallott maga róla, hogy „kidobtak az iskolából”. Ez a „kidobás” kifejezés saját interjúim során is előkerült többen mondták azt, hogy „úgy dobták ki a Kulturból”. In.: OZSVÁTH, 2009. 246.

²⁴ SINDULÁR, 1986/5 5-7.

²⁵ Timár Istvánné Énekes Lenke elmondása alapján, mely szinte már szállóigévé vált a község lakói életében.

²⁶ ORTUTAY 1981. 125.

durva szóval, kikérdezése – helyett a fiatal korosztályon, saját diákjain kezdte meg a kutatómunkát. Munkássága így szorosan összefonódott a tanári munkájával. Gyakran adott tanítványainak házi feladatként gyűjtőmunkát, így a gyerekek akaratukon kívül gyűjtötték a tanárnő számára a népköltészeti alkotásokat. „Holnap mindenki énekeljen néhány olyan dalt, amit a szüleitől, nagyszüleitől tanult. Én is szeretném megtanulni őket.”²⁷ Ennek hatására a szülők egyre kíváncsibbak lettek arra a tanárnőre, akit ilyen régi dolgok érdekelnek. Azokat, akik ezeket a feladatokat megcsinálták, mindig 5-össel jutalmazta. A szülői munkaközösség vezetőjével, fő adatközlőjével, Horváth Péterné Nagy Annával – aki egyben a település postásaként is dolgozott – járta a falut házról-házra, hogy régi énekeket, játékokat, szokásokat szeretne gyűjteni. A „gyűtt-ment” bélyeg hamar szertefoszlott, hiszen közvetlen és barátkozó természetű volt. A falu lakói mellé álltak, segítették gyűjtéseit, lehetett az fiatal, vagy öreg. Kezdeti gyűjtési technikájáról így válaszolt a Nők Magazinja című havilap interjúkérésére: *„Rájöttem, hogy amit az idősebbek nekem nem mondanak el, azt elmondják az unokájuk kérésére. A másik szakom magyar nyelv és irodalom, s amikor az iskolában például a népballadáról tanulunk, ilyen házi feladatot adok: eredj, kérdezd meg öreganyádat tud-e olyan hosszú éneket, amelyiknek a végén meghal valaki. Ha a nebuló az első versszakot el is énekli, pluszjegyet kap. A gyerekek évről évre nagy kedvvel hozzák a nagyszülők dalait – máig 15, eleddig ismeretlen balladának sikerült így a nyomára jutnom és lejegyeznem. Ugyanígy utánajárnak annak is, hogy mit énekeltek az asszonyok, ha meghalt valaki, ha kisgyermeket ringattak, vagy mit játszott az öregapjuk kisgyermekkorában.”*²⁸

Gyűjtött népdalai, gyermekjátékai több könyvben is megjelentek, mint pl.: *Mese, mese, mátká;*²⁹ *Daloló Rábaköz II.*³⁰; *Cinege, cinege kismadár*³¹.

1951-ben 7-8. osztályos diákjaiból népi táncsoportot hozott létre, akikkel még abban az évben a **Megyei Kulturális Fesztiválon** első helyezést értek el. Az iskolában énekkart is létrehozott jó hangú diákjaiból. *„Negyedik osztályos voltam, amikor idekerült a faluba, és az első énekórán felmérte az énekhangunkat”*³²

Vitnyédre kerülése után nem sokkal 1952-ben a helyi Művelődési ház igazgatójává nevezték ki, évtizedeken keresztül, egészen pontosan 1980-ig töltötte be ezt a tisztséget. Itt saját ötleteivel, de a párt kordában tartásával tevékenykedhetett a faluért. Valuch Tibor azt

²⁷ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés, 2012.)

²⁸ C. SZALAI, 1983/1. 7.

²⁹ DANKÓ, 1993.

³⁰ BARS, 1983.

³¹ BORSAI – KOVÁCS, 1975. 9; 22; 27; 31; 50; 55.

³² Adatközlő: Tóth Lászlóné (saját gyűjtés 2012.)

írja, hogy csak a kádári konszolidáció kibontakozását követően kezdődtek jelentősebb változások a hatalom és az értelmiségek viszonyában. Az alkotók mozgástere lassan és erőltetetten, de bővült.³³ A Művelődési házi igazgatói beosztásával lehetősége nyílt hivatalos helyen elkezdni a közösségépítő munkákat. A KISALFÖLD napilap 1958. december 16-án egy cikket jelentett meg hasábjain, Kultúrélet Vitnyéden címmel. Ebben Énekes Lenke tanítói munkásságáról, diákjaihoz való viszonyáról, valamint legfőképpen a Művelődési Házban tett munkájáról számolnak be. Ebből a cikkből kiderül, hogy minden kedden este Kérdezz-felelek illemóra volt, melyet minden alkalommal más-más pedagógus tartott. A szombat, vasárnap esti mozielőadásokról azt nyilatkozta, hogy mindig megtelt a nagyterem. Minden csütörtökön este közismereti előadások voltak főleg az idősebbek számára. Ezek az előadások változatos témájúak voltak többek között egészségügyi, történelmi, politikai és irodalmi előadások váltották egymást. 1976-os, 1978-as, illetve 1979-es Művelődési Ház munkaterveiből tisztán leszűrődik a faluért az ott lakókért tett munkássága. Vezetője volt a Népi Együttesnek a Röpülj páva körnek, kéthetente mozifilm előadások voltak, melyeken 150-160 ember is részt vett egy-egy alkalommal. Gyermek- és Ifjúsági klubot vezetett eleinte, melyet később tanítványaira bízott. Könyvtáros volt, és Színjátszó kört vezetett egyszerre. A Színjátszó kör tagjai általában a népi táncosok voltak, akik a betanult darabokkal, - mint például a Dankó Pista; Kisfaludy Károly: A Kérők - Csalódások – Vitnyéden és a környező településeken az előadott darabok bevételeiből fedezték a szállíttatásukat, vagy a zenekart a táncos fellépéseikhez.³⁴

1952-ben az idős korosztályt is hívta táncolni, kiváltképp a régi Gyöngyösbokrétá³⁵ tagjait. A Bokréta tagjai már idősek voltak és a politika is nagyban befolyásolta az emberek természetét, viszonyulását az érdekes és nem kifizetendő elfoglaltsággal kapcsolatban, ezért csellel vette rá őket, arra, hogy visszamenjenek táncolni és a régi táncokat megtanítsák, mind neki, mind a fiatalabb generációnak. „Jóska bácsinak azt mondta, hogy a Lajos bácsi is jön, Péter bácsinak meg azt mondta, hogy Jóska bácsi is és Péter bácsi is jön. Így persze mindenki elment, négyen-öten is ott voltak egy családból a kultúrházi próbákon.”³⁶ Ezt abban az időben „Táncsaládnak” nevezték. A tánccsoportba nem csak a falu lakói jártak, hanem munkatársait

³³ WALUCH, 2001.

³⁴ A falusi amatőr színjátszó körökről, erdélyi párhuzamokat lehet találni. v.ö: VAJDA 2008.112; OZSVÁTH, 2009.

³⁵ A Vitnyédi Gyöngyösbokétát Paulini Béla közbenjárására a vitnyédi Horváth 'Tótmihál' Péter tanító úr alakította meg szülei korosztályából 1934-ben 10 párral. 1935-től már a vitnyédiek is rendszeresen felléptek az Augusztus 20-i fővárosi rendezvénysorozaton. 1942-ben a Kárpátalján, Ungváron szerepeltek a sebesült katonák szórakoztatására. 1944-ben a férfiak nagy többségét behívták a háborúba, vezetőjük Horváth 'Tótmihál' Péter pedig Fertőhomokon kapott tanítói állást így a Gyöngyösbokrétá feloszlott. A témában Horváth 'Tótmihál' Péter fia, Kamillus írt dolgozatot a Soproni Pedagógia Főiskolára.

³⁶ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés, 2012.)

is beszervezte. Ebből alakult meg 1953-ban a Vitnyédi Népi Együttes. Már ebben az évben Budapesten a „**Szocialista Kultúra Érdemrend**” kitüntetést megkapták. 1956 augusztusában a „Majális” című műsorukkal turnéztak Ausztriában (Klagenfurt-Graz-Villach), kísérő zenekaruk Tendl Vilmos és zenekara volt. A vitnyédi Népi Együttest az ebbe híressé, hogy műsoraikban mindig több generáció lépett színpadra.

Az 1956.-os októberi forradalom nagy szakadást jelentett a Népi táncsoport életében is, voltak tagok, akik a Szocialista Párt mellé állva, saját barátaik rokonaik ellen fordultak, a jobb élet reményében. Az ellenforradalom végével rövid időre a Népi Együttes fel is bomlott. 1956 után egy csöndes időszakról beszélhetünk sokan hallgattak a faluban is. Vitnyéd társadalma is ugyanúgy kettévált, mint bármely más település közössége. Egy időre meg is szűnt a csoport, de tanárnő tudta, hogy kihez tud odamenni, és visszahívni, táncolni. Egy erős kis csapat alakult meg. Nyárs Gyula a következőket írja Vitnyéd község története című könyvében: „Az 1956-os forradalom idején a népharag nálunk csak a hangoskodásig, a szidalmazásokig terjedt, a pártiroda iratainak szétszórásán kívül tettelegességgig nem fajult. Az '56-os eseményeknek így módon súlyosabb következményei sem voltak falunkban. [...] a nemzet nagy, sorsfordító eseményei Vitnyéden mindig bölcs visszafogottsággal, fékezett indulatokkal, bosszúállás nélkül jelentek meg. Így történt ez '56-ban is.”³⁷

A kollektivizálással a tanítók, tanárok tanári földet kaptak, melynek terményével, maguk rendelkeztek, a terményt vagy megtartották, vagy eladták. „Ezeket a tanítói földeket minden évben máshol mérték ki a számunkra, volt földünk ott a „Templom réten”, a „Borsószegeben”, ott ahol ma a kis erdő van a temetővel szemben, a „Selyem útnál”.³⁸ Nem egyszer fordult elő, hogy ennek a terménynek az árából került kifizetésre a zenekar vagy a lovas szekér, későbbiekben autóbusz, ami a gyerekeket szállította az országban. A táncosok is a TSzCs-be jártak kapálni, egyezni mezőgazdasági munkát végezni állandó munkájukon kívül, azért, hogy a szereplésre való utazási-, vagy zenekari költségeket ki tudják fizetni.

1960-ban a Vitnyédi Lakodalmast a Kossuth – Rádió is felvette. A lakodalmasszerű állításában segédkezett Borsai Ilona és Bognár István, a helyi Általános Iskola igazgatója. 1971-ben felgyűjtött gyermekdalokat küldött be a **Magyar Rádió Országos Gyermekjáték pályázatára** Dr. Barsi Ernővel közösen első helyezést ért el. A pályázatra sok olyan mondóka gyermekjáték és felelgetős mese érkezett, melyet először gyűjtöttek fel.³⁹ 1972-ben **Kiváló**

³⁷ NYÁRS, 2001. 82.

³⁸ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés, 2012.)

³⁹ BORSAI – KOVÁCS, 1972, 382.

Népművelő címet kapott. 1973 decemberében a Népművelési Intézettől **Nívó-díj**at kapott. 1977-ban a televízió „Tojáspatkoló” című műsorában a vitnyédi kislányok a Pünkösdlő hagyományával léptek fel. 1978-ban „Felszállott a megye Pávája” címmel cikkelt a Kisalföld című napilap, melyben ismerteti a megye azon községeit, csoportjait, melyek megmérettettek az országos döntőn. A versenyről a Rábaköz csoportja a hetedik helyezéssel tért haza. 1980-ban a Magyar Televízió „Ablak” című műsorában a vitnyédi Bölcsőcskét mutatták be. 1982-ben Budapesten a „Nagykarácsony éjszakája” című műsor után Bartók Béláné Pásztory Ditta meghívta a gyerekeket lakására és neki is elénekelték az 5 énekből álló kis játékot. „Amikor bementünk, Bartókné a zongora mellett fogadta köszöntésünket. Elkezdtek a műsort: Néném asszony, néném asszony szabad-e bölcsőskézni? Bartókné a „Bölcsőcske” szövegével válaszolt: Szabad, szabad csak szépen bölcsőskézzetek!”⁴⁰ A vitnyédi Bölcsőcskét 1938-ban Bartók Béla gyűjtötte fel először fonográfra. 1983-ban a Magyarok Világszövetségének megbízásában a „**Vitnyéd-től Tokióig**” című rendezvényen Énekes Lenke népi gyermekjátékokat tanított a világ minden tájáról érkezett magyar származású oktatók részére. A rendezvényt követően 100 fős csoport érkezett Vitnyédre, tapasztalatcserére.⁴¹ 1985-ben a Népművelési Intézettől a Népi Együttessel ismét **Nívó-díj**at kaptak. 1986-ban nyugdíjba küldték Vitnyédre, ugyanezen évben **Pedagógus Szolgálati Emlékérm**et kapott. Élete során rengeteg energiát fektetett a Vitnyéd község kulturális életének mozgatásába és fenntartásába.

Halálával megszűnt a Népi Együttés működése, az Asszonykórus vezetését kolléganője, adatközlőm Tóth Istvánné vette át, az Óvodában viszont folyamatosan gondoskodtak a gyerekek hagyományokkal való megismertetésével. Tóth Lászlóné és kolléganői már évtizedekkel azelőtt beépítették tanmenetükbe a népszokások, gyermekjátékok tanítását. „*A népszokások megtanításának célja az óvodások számára, a szokások életben tartása volt, nem az hogy pontosan csinálják, hiszen olyan kis aranyosak voltak, amikor télen kis kucsmában és szalmakötegekkel lucázni vittük őket, vagy Pünkösdkor pünkösdlőtek.*”⁴²

Életre keltett hagyományok

„A hagyományos közösségek felbomlásával, és a közösségi életet egykor irányító szabályrendszerek, viselkedésformák átalakulása felszámolja azt a kontextust, amiben a folklór

⁴⁰ TÓTH, 2010. 269.

⁴¹ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés, 2012.)

⁴² Adatközlő: Tóth Lászlóné (saját gyűjtés 2012.)

eredetileg kifejtette hatását. A hiány tudatosításával egy időben jelenik meg egyfajta nosztalgikus igény az eredeti állapotok visszaállítására.”⁴³ Ennek a nosztalgikus igénynek, valamint Énekes Lenke népművelő beállítottságának, és talán azt is mondhatjuk, hogy feladatának köszönhetően olyan népszokásokat gyűjtött fel Vitnyéden, melyek már a II. világháború előtt sem voltak szokásban. Ez a két fontos gyűjtött népszokása a „Bölcsőcske” és a „Pünkösdlő”. Az előbbi egy dramatikus játék, Kisjézus köszöntő szokás, mely ritkaság számba megy a Betlehemes játékok mellett, míg a második pünkösdi termékenység- és terményvarázsló népszokás. E szokások Énekes Lenkének köszönhetően visszatértek a falu, élő népszokásai közé, mert, azóta a mai napig megfigyelhetőek ezek a népszokások. Ennek tovább éléséről ma az Énekes Lenke Hagyományörző Egyesület fiatal tagjai gondoskodnak. Míg a Lucázás szokását az óvodás gyerekek tartják életben a mindenkori óvónőknek köszönhetően.

De többek között egy sorsfordító eseményhez kötődő szokás is életben tartásra került a tanárnőnek köszönhetően ez pedig a legényavatás. „... megszervezte az úgynevezett legényavatót. Amikor 18 éves lettél, legénnyé avattak, melynek szertartása a kocsmában történt. Kocsmai keresztapát kellett választani, amely olyan védelmező is volt és keresztapámnak kellett szólítani.”⁴⁴⁴⁵ Ezeket a népszokásokat nem csak élővé tette, de mind köré színpadi produkciót is készített. Ezek alapján készült el többek között a „Majális”, „Lakodalmas”, „Lucától Farsangig”, „Legényavatás” című koreográfiák. Így a hagyományokat nem csak a falubeliek számára tette élővé, hanem színpadon a laikusok, az idegenek számára is megtekinthetővé váltak, így ami csak egy zárt közösségé volt, hanem hirtelen az ismeretlenek, a nem közösségi tagok előtt is elérhető lett.

Oklevelek, sajtó, plakettek

Népművelő tevékenységével szerzett okleveleit, emlékplakettjeit, a csoportok kupáit Énekes Lenke élete során a Művelődési Házban kialakított kis szobájában őrizgette, tárolta egymás hegyén-hátán. Nem volt híve a katonás rendnek, de mindig tudta, hogy milyen könyvet, iratot hol kell keresnie. Ha Énekes Lenke nem volt otthon, diákjai általában rendet raktak a szobájában, ami miatt mindig mérges is volt rájuk, nem szerette, ha az egyéni rendjét megbolygatják. A sajtóban közreadott cikkeket mindig kivágta, vagy az egész sajtót eltette emlé-

⁴³ KOVÁCS, 2008. 77.

⁴⁴ Adatközlő: Tóth László (saját gyűjtés, 2012.)

⁴⁵ A fent említett szokásokról bővebb információt lásd: TIMÁR, 1993. 154-161. 174-177.

kül. Ezeket szintén vagy a Művelődési házi szobájában, vagy pedig otthon őrizgette, de ezeket a cikkeket a falu lakói közül többen is megőrizték, mert a saját falujukról írt az újság, és ez büszkeséggel töltötte el őket, és tölti el őket ma is, ha a település jelesebb eseményeiről, beszámol a sajtó. Ezt bizonyítja az is, hogy az újságcikkeket, - melyekre általában hivatkozok is – Énekes Lenke családi házából, vagy pedig a „dolgozószobája” helyett ma már az Emlékszobában⁴⁶ tovább őrzött iratok között bukkantam rá. Ezek az újságcikkek általában az elért eredményeket, a munkásságot, és a felélesztett hagyományokat veszik alapul, de nem egy újságcikkben találkozhatunk a „nomen est omen” felfogással, miszerint a neve, mint „Énekes” és ének-zene tanári foglalkozása közti kapcsolatot elemzik. Ahogy Kovács Anikó írja, „ezek az újságcikkek alátámasztják, megerősítik az élettörténet narratíváit. Azt bizonyítják, hogy az egyén által fontosnak tartott élettörténeti mozzanatok a társadalmi nyilvánosság számára is jelentőséggel bírnak.”⁴⁷

⁴⁶ az Emlékszobáról bővebben lásd az „Emléke a vitnyédiek fejében” c. fejezetet.

⁴⁷ KOVÁCS, 2008. 104.

Tanítási módszerei

A dolgozat megírását megelőző munkálatok során több tanítványával is készítettem interjút. Voltak, akiket csak szakirányú tantárgyakból tanított és voltak, akiknek osztályfőnöke is volt Énekes Lenke. Ebben a fejezetben azt próbálom meg kideríteni, bemutatni, hogy milyen tanár is volt Ő? Milyennek látták az adatközlők Őt diák szemmel, és hogyan gondolnak Rá vissza így akár negyven év távlatából is.

A kor fegyelmezési technikái közé tartozik az előző korokban is bevált módszerek a körmös, a tenyérbe csapás, a koki, vagy akár a pajesz meghúzása. Adatközlőim elmondása alapján, főleg a férfi tanároknál gyakrabban meg lehetett tapasztalni e fegyelmezési módszereket, mint a nőknél. Adatközlőim csak egy-két enyhébb koki adásáról számoltak be Énekes Lenkével kapcsolatban, de Németh István adatközlőm azt is hozzá tette, hogy „szinte szeretetből adott, ha adott”. Büntetésként testi ereje nem sok lévén, általában „írásgyakorlatot” adott, ha valamit rosszul csinált a gyerek, akkor annak tagadását, akár ötvenszer, vagy akár többször is leírattatta vele.

„Magyar óráit mindig mesével zárta, természetesen mindig egy fordulat előtt hagyva abba a mesélést, ezzel izgalomban tartott minket, és elérte azt, hogy várjuk a következő órát. Ének-óráin egyszerre tanította a tananyagot, és a helyi népdalokat a nebulóknak.”⁴⁸ Ezek a mesék leggyakrabban vagy szerelmes történetek voltak, vagy pedig nyomorúságos sorsú gyerekekről szóltak. Igen gyakran mesélte el a diákoknak egy-egy regény történetét, mely persze nem fért bele 5-10 percbé, ezért több órán keresztül is mesélte ezeket. *„Amikor láttuk, hogy olyan lazább az óra, akkor mindig megpróbáltuk rávenni, hogy meséljen nekünk. Volt úgy, hogy szinte az egész órát „elbeszéltük”, mert Ő ezeket mindig, így nevezte. Igen gyakran előfordult az is, hogy a történetek végén, de volt olyan is, hogy már a közepénél elérzékenyült, és szinte sírva mesélte végig a történetet.”⁴⁹* Ezekkel a mesékkel megszerettette a gyerekekkel az olvasás szeretetét. Elérte azt, hogy a gyerekek maguktól kézbe vegyenek egy könyvet és elolvassák azt, mert ezek a történetek felkeltették az érdeklődésüket a könyv részletei iránt. Ének-zene óráit színesítésképpen lehetőségeihez mérten próbálta és tudta megoldani. Sokszor gramofonról játszott a gyerekeknek Kodályt, Bartókot, és Beethovent is többek között. Fontosnak tartotta a hazaszeretet fogalmának megismertetését a diákjaival, hogy azok szeressék, tiszteljék hazájukat, el ne hagyják azt. A hazaszeretetre, hazafiasságra való nevelés alapelve volt a szo-

⁴⁸ Adatközlő: Iváncsics Józsefné Horváth 'Vasas' Rozália (saját gyűjtés 2011.)

⁴⁹ Adatközlő: Németh 'Vendel' István (saját gyűjtés 2012.)

cialista, kommunista politikának, miután lehetősége volt beleszólni az oktatási ügyekbe is. Valuch Tibor így idézi Kuczi Tibort: „A pedagógusfoglalkozás nem szakma, hanem hivatás, mind a társadalom szemében, mind a tanárok öndefiníciója szerint. Hivatásjellege folyamatosan inflálódo presztízse és anyagi elismertsége ellenére is fennmaradt.”⁵⁰ Énekes Lenke is hivatásnak tekintette mind a tanári, mind a közéleti munkáját, hogy a fiatalságot ne csak tanítsa, hanem nevelje is. Kéthly Anna szociáldemokrata képviselő az iskolai nevelés céljaként a jellemes, erkölcsös, bátor, gondolkodó emberek formálását jelölte meg a Köznevelés című lap első számában,⁵¹ írja Kardos József. A haza szeretetére, majd legkisebb hazájuk Vitnyéd szeretetére akarta megtanítani diákjait. A helyi mesékkel, népdalokkal, balladákkal, egy olyan világot festett, és alkotott diákjainak Vitnyéden/Vitnyédről, mely a szereteten alapul és egy magabiztos családi közösség éli, mert ott mindenki ismer mindenkit, és segítenek egymásnak az emberek.

Az általa megszerkesztett, a 7. osztályosok számára készített magyar irodalom tanmenetében is kiemelt szerepet fektetett a hazaszeretet oktatására. A „nevelési cél” mezőnél a hazaszeretet szót legtöbb esetben zöld, vagy piros színű tollal való aláhúzással emelte ki. Ilyen témák voltak „Bevezetés a kuruc költészetbe”, „Csínom Palkó”, „Kölcsey: Himnusz”, „Vörösmarty: Szózat”, „Petőfi élete” illetve „A nép nevében”, „Egy gondolat” című versei, Arany János A walesi bárdok című verse. A tanmenetet így kezdi: „Az irodalom tan. célja a 7. oszt.-ban”.⁵² A célokat 7 pontba szedte össze.

1. „Szeresse meg a tanuló a hazáját.
2. Tudja az írókat elhelyezni a korban.
3. Tudjon különbséget tenni népkölt. és műkölt. között.
4. Szeresse és becsülje faluja népköltészetét.
5. Ismerje fel a vers és a próza közti különbségeket.
6. Tudja műfajok szerint csoportosítani az alkotásokat.
7. Tudjon a tanuló szép magyarsággal beszélni.”⁵³

A II. témakör célja nagy zöld betűkkel, pirossal aláhúzva „**Honvédelmi nevelés**”. A IV. témakörben megfogalmazott cél: „Hogyan harcoltak nagy költőink a nép érdekéért, az ország sza-

⁵⁰ VALUCH, 2001. 159.

⁵¹ KARDOS, 2007. 26.

⁵² Magyar irod. tanmenet a 7. oszt. számára. Összeállította: Timár Istvánné

⁵³ Magyar irod. tanmenet a 7. oszt. számára. Összeállította: Timár Istvánné

badságáért. Találjanak a tanulók példaképet hazaszeretetre, bátorságra. Szülföld, haza megszerettetése.”⁵⁴

Tanításában fontos megemlíteni és kiemelni azt, hogy generációkat tanított. Mai nagymamákat, akik Vitnyédre kerülésekor voltak diákjai, azok gyerekeit, és lehet, hogy még unokáikat is.

Társadalmi hozzáállás

Ebben a fejezetben arra szeretnék rávilágítani, hogy a falu lakossága, a fiatalok és az idősek, a kollégák, hogyan viszonyultak a Tanárnőhöz, aki a rendszer által kiszabott feladatként⁵⁵ családanyaként szinte minden napját a Művelődési Házban töltötte. Végül, de nem utolsó sorban szeretnék rávilágítani a bevezetőben is megfogalmazott „közéleti erények” és „magánéleti gyengeségek” oppozíciójára, szeretném ezt megtenni azzal, hogy jobban inkább az adatközlőknek adva bizalmat, az ő emlékeikkel láttassam Énekes Lenkét.

A falu lakossága megszerette, mert közvetlen és könnyen barátkozó személyiség volt, így hamar lehullt róla a „gyütt-ment” bélyeg, amit a XX. század második felében igen nehéz dolog levetkőznie magáról az embernek, hiszen a lakosság zártsága alap tulajdonsága a falusi embereknek, mindamellett a kommunista rendszerben félelem is volt az emberekben, nem tudhatták elsőre, hogy kiben lehet megbízni és kiben sem. Először egy családnál kezdett kutatni, érdeklődni, Tóth Istvánné szülői házában, ahol az édesanya volt a postás, majd híre ment a faluban.

*„... minden érdekelte, tánc, tárgyak. Nagyon sokat járt hozzánk, abban az időben édesanyám volt a postás. Miután nagyon otthon volt nálunk, utána ment a többi bokrétáshoz ...”*⁵⁶

⁵⁴ Magyar irod. tanmenet a 7. oszt. számára. Összeállította: Timár Istvánné

⁵⁵ Kovács Ágnes doktori disszertációjában a következőket írja: „... az alapbeállítódást fokozta a szocializmus idején a tanítókra bízott kötelező kultúrmunka követelménye. Eszerint a tanítóknak az iskolai oktatáson kívül népművelői feladatot is be kell tölteniük”. In.: KOVÁCS, 2008. 77. Ennek előzményeként az Eötvös-féle tanügyi rendeletre hivatkozik, mely a tanítók feladatkörét az iskolán kívüli oktatásra, nevelésre is kiterjesztette.

⁵⁶ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés 2012.)

Ő az a személy volt, akivel az ember minden bűjét-baját meg tudja osztani, nem hagyott embert tanács nélkül. Mindenre volt válasza, megpróbált mindenkin segíteni. Továbbtanuló diákjai mindig visszatértek hozzá a „Kultúrba”, hogy segítséget kérjenek a házi feladatokhoz, vagy egy dolgozathoz iratot, dokumentumot kérjenek. A fiatalság közösen töltött ideje alatt nagyon sok párkapcsolat alakult ki, és nagyon sok, azóta is tartó házassággal végződött. Ezekre mindig nagyon büszke volt. Az mondta „őket is én hoztam össze” vagy „ők is nálam jöttek össze”.⁵⁷ Minden alkalommal, a boldogságot az örömet mutatta a fiatalok, és az idősek felé egyaránt. Igen kevés alkalom volt olyan, amikor kifakadt volna, a támogatatlanság, vagy a családi problémái miatt.

Diákjai igen gyakran „Tantinak” szólították, de csak, azután, hogy kikerültek az Általános Iskolából, addig szigorúan Lenke tanító néninek vagy Lenke tanár néninek hívták. Ez a Tanti elnevezés a német die Tante (nagynéni) szóból ragadt rá, mert a diákok a második anyjuknak tekintették. Ma is nagyon gyakran így emlegetik Őt.

„Varázsereje volt, közegösszehozó ember volt ő.”⁵⁸ A fiatalság mindig ott volt a Művelődési Házban, egymást váltva mindig volt nála valaki. „Rendszeresen, míg meg nem házasodtam, bejártam, ahogy leszálltam a buszról az első utam általában a Kultúrba vezetett, és onnan mentem, majd csak haza, volt úgy hogy órákat ott ültünk akár minden nap. Ott elcigarettáztunk, nem szólt érte, hiszen akkor már szinte felnőttek voltunk. Szerettük őt, és szinte igényünk volt arra, hogy találkozzunk vele minden nap.”⁵⁹ Aktív munkásságával összefogta a falu lakóit a Művelődési házban, ahol a színdarabok, és a hagyományok tanulásával, egy szilárd, magabiztos csoportot tudott létrehozni. A színdarabokba, és a táncokba, kolléganőit is sikerült beszerveznie. A kezdeti sikereket viszont hanyatlás követte.

„... amikor én táncoltam, nem voltunk sokan, már annak is örült, ha egy párt össze tudott szedni...”⁶⁰

„... ’64-ben vettem át a Bokrétát és akkor nem ment jól Vitnyéden, alig voltak páran. Emlékszem Téten Kisfaludy–Napok voltak, és pótkocsis traktorral jöttek a vitnyédiek, most elképzelheted, hogy milyen nagy út volt az [...] és nem ment gyorsabban, mint 15-20 km/h. Volt, amikor zenekaruk, sem volt, ha szerencséje volt, akkor meg tudta kérni egy másik együttes zenekarát, de te is tudod, hogy abból, milyen gondok lehetnek, és a színpad sarkáról vé-

⁵⁷ Adatközlő: Varga Kálmán

⁵⁸ Adatközlő: Németh 'Vendel' István

⁵⁹ Adatközlők: Németh 'Vendel' István, Varga Kálmán, Varga 'Csekály' László (saját gyűjtés, 2012.)

⁶⁰ Adatközlő: Iváncsics Józsefné Horváth 'Vasas' Rozália (saját gyűjtés 2011.)

gigénekelte a műsort. [...] Az lehetett a probléma, hogy nem volt mögötte intézményes támogatás, akkor a szövetkezetek (KISZÖV, OKISZ, MESZÖV) nagyon támogatták az együtteseket '60 és '89 között. Vitnyéden ez miért nem történt meg? Mi abban az időben Angliába, Belgiumba jártunk repülön, és szinte mindent ezek a szövetkezetek fizettek nekünk. [...] Ok volt talán még az is, hogy a nagy Kapuváriak árnyékában éltek, akiket a helyi KISZÖV megállás nélkül pénzelt. [...] Többször is megkérdeztem tőle „Lenkém, miért csinálod ezt? Én már régen otthagytam volna őket, nem ott éhbérért dolgozni” De megvolt benne az az alázat a tánc, a hagyományok, és az emberek iránt, ami a mai táncoktatókban nagyon gyakran nincs meg, mert ők művészeknek képzelik magukat. Sokan azt sem tudták a Lenkéről, hogy tanító. [...] Nagyon sokan tisztelték a faluban is és a környéken is, megvolt az a „régis tanító néni tekintélye”. Abban az időben nem volt nagyon publikációs lehetőség, és az elszigeteltség miatt nem tudott részt venni a táncos közéletben úgy, ahogy részt vehetett volna. Szeretett volna benn lenni mindenben, én meg szerettem volna, ha benn van. [...] Gavallér volt a nagymama, mert mindig ő is fizetett egy kört, mint a férfiak, nagyon sokszor a saját pénzén jöttek a táncosok a fellépésekre. [...] Ahogy visszaemlékszem nagyon sokat harcolt a Kultúrházért. Egyik alkalommal a Timár Sanyi megkért, hogy szervezzek nekik egy Rábaközi gyűjtő utat, és amikor szerveztem az utat nekik elmentem Vitnyédre is, de nem tudunk bemenni a Kultúrhoz, nem engedték be őket, elvették a kulcsait. Amikor jöttek a Sanyiék, akkor már be tudunk menni, megoldották a gondot. [...] Utolsó éveiben jött föl az együttes, sok érdeme van abban, hogy megmaradt minden, és hogy csináljátok, ez már kései kárpótlás, hogy az együttes és a népdalkör felvette a nevét. Amíg élt nem becsülték úgy, ahogy kellett volna.”⁶¹

A falusiak mindenben segítették, mellette álltak. Munkatársai is szívesen fogadták, örömmel dolgoztak együtt. Sikereihez kezdetben gratuláltak. „1973-ban kerültem a vitnyédi iskolába érettségi után, két társammal együtt Kerényi Károllyal és Szabó Máriával, mint kezdő tanító. Maximálisan a pályakezdők mellé állt, segítette utunkat, rendezgetett minket.”⁶² „A hetvenes-nyolcvanas években, majd a rendszerváltozást követő évtizedben is megfigyelhető volt a felsőfokú képzés differenciálódása, a specializálódás erőteljesebbé válása. A középszintű szellemi foglalkozásúak esetében megfigyelhető, hogy a korszak végére az állásba kerülés, az alkalmazás széles körű feltétele volt a középiskolai végzettség, illetve az érettségi.”⁶³ Így érettséggel is lehetőség volt a tanításra, tanári tapasztalat szerzésére, a pedagógus végzettség megszerzése előtt. Idővel viszont valami megváltozott a kollégák között, elkezdtek fújni, bán-

⁶¹ Adatközlő: Tőreki Imre, a szanyi Gyöngyösbokréta vezetője (saját gyűjtés 2012.)

⁶² Adatközlő: Zsámbokiné Buday Anna (saját gyűjtés 2011.)

⁶³ VALUCH, 2001. 153.

tani, és a gratulációk is elmaradtak. Iskolán kívüli tevékenységét idővel semmibe vették. „... szívvel-lélekkel dolgozott, mindig azt nézte, hogy kinek hogyan tud segíteni, de volt bennük féltékenység, karrierre törés, valamiért.”⁶⁴ „... Szürke pedagógusnak tekintette magát, hogy akármit csinálhat az úgysem lesz jó.”⁶⁵ Az hogy több időt töltött a Kultúrban, mint otthon a saját családjával, több kollégát és falusit is zavart, mert nem az általuk megszokott és normálisnak vélt családi életet élte, mint ők, így a felnőttek között okozott megosztottságot, de a fiatalok, akik nap, mint nap hozzá jártak teljes mértékben mellette álltak. A Tanács és Tanti kapcsolatáról is megoszlanak a vélemények, úgy, mint az iskolai vezetőséggel való kapcsolatról.⁶⁶ Több adatközlő elmondása szerint a Tanáccsal nem volt komoly probléma, elismerték. Mások szerint egyáltalán nem volt jó a kapcsolat. A probléma az volt, hogy nem adtak/ nem tudtak pénzt adni a Népi Együttes támogatására. Az iskolaigazgatókról szóló vélemény is megosztott, vannak, akik elítélik őket, vannak, akik csak egyiket-másikat, és vannak, akik pártfogolják őket, tehát az ebben való igazság tétel, hogy most melyik igazgató volt jó, és melyik nem az nem az én tisztem eldönteni, hanem úgy gondolom, hogy mindenkinek magának kell eldöntenie, azok közül, akik ismerték őket és a kort melyben azok az események lefolytak. Mohay Tamás az élettörténetek valóságtartalmáról, és igazságértékéről, melyekről megoszlanak a vélemények a következőket írja: „Távol vagyunk már attól, hogy minden, az „adatközlők” által kimondott-leírt szót minden vonatkozásban kétségbe vonhatatlanul hitelesnek tekintsünk.”⁶⁷ Tehát ahhoz, hogy hiteles életrajzot kaphassunk, nagyméretű anyag feldolgozására van szükségünk és akkor is csak az adatok metszete adhatja a tényleges valóságot.

„... Minden gyerekről tudta, hogy kihez tartozik, milyen családban él, a szülők mennyire érnek rá foglalkozni a gyerekekkel. A gyengébb tanulókat vagy haza, vagy a kultúrba vitte és külön foglakozott velük, alsósoknak még matematikában is segített természetesen ingyen, mert se ezért, se azért mert vezette az együttest, az énekkart, és Kultúr igazgató volt, soha nem kapott tiszteletdíjat a Tanácstól.”⁶⁸ „... odafigyelt a gyerekekre, mindenkire. Az egyik színdarabban én voltam a takarítónő, és kaptam tőle egy porcelán takarítónő figurát. Nagyon boldog voltam akkor.”⁶⁹ „... személyesen ment el a szülőkhöz, hogy a gyerekeket en-

⁶⁴ Adatközlő: Tóth Lászlóné (saját gyűjtés 2012.)

⁶⁵ Adatközlő: Zsámbokiné Buday Anna (saját gyűjtés 2011.)

⁶⁶ V. ö.: KOVÁCS, 2008. 95-97.

⁶⁷ MOHAY, 2000. 770.

⁶⁸ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés 2012.)

⁶⁹ Adatközlő: Iváncsics Józsefné Horváth 'Vasas' Rozália (saját gyűjtés 2011.)

gedjék el a Kultúrba, hogy ez csak a hasznukra válhat. Volt olyan hogy egy darabig járt a gyerek, aztán nem akkor újra elment a szülőkhöz.”⁷⁰

„... Abban az időben minden hónapban volt bál, ezek legtöbbször a Népi Együttes szervezte majálisozni vagy a cseri erdőben, vagy pedig a Megyárokban szoktunk. Ez mindig két állén ment, fontos volt, hogy legyen nagy tisztás. 2 zenekar is volt az egyik cigányzenekar, a másik amatőr zenészek, a Stixi édesapja, a Zsiga bátyja. Főztünk mindig pörköltet, annyit, hogy mindenkinek jusson, volt ital is és táncoltunk éjjelig, 1 óráig. Sok fiú jött Csapodról, Agyagosról, Kapuvárról, Endrédről, hátha akad nekik valaki. Verekedés furcsa is, de az sosem volt, inkább néha a Kultúrban.”⁷¹

„... Már ismerték őt a főiskoláról, mindig jártunk továbbképzésekre Győrbe, meg Pestre, és egy alaklommal az 50-es években kíváncsiak voltak a nagyfejűek és eljöttek Vitnyédre, megnézni, hogy mi is van itt. Később filmre is vették a táncokat. [...] A Muharay Elemér bácsi nagyon sokszor járt ide, és sose jött egyedül, mindig volt vele 2-3 ember. Általában nálunk ebédeltek, mert a Marcsa néni⁷² már nem vállalta, hogy főz rájuk is.”⁷³

Édesapja ritkán járt Vitnyédre, nem tetszett neki a házasság, amibe a lánya belement. Édesanyja viszont annál többet járt, beszédes asszony volt, de kellett is a csendes, ura mellé, aki órákat tudott beszélni egy régi rozzant házról is, amiben meglátta az egyedit és a szépet, a lehetőségeket.

Férje kapcsolatuk elejéről, első feléről így beszélt: *„sokszor vittem motoron Csapodra a juhászokhoz, Kapuvárra a cigányzenészekhez, jobbra-balra. Ilyenkor mindig vittük a nagy Mambo magnóját is és énekeket, zenéket rögzített.*”⁷⁴ Valami, viszont idővel elromlott kettejük között, konfliktusok alakultak ki. A problémák a gyerekek megszületése után kezdődtek. A legnagyobb probléma az volt, hogy nagyon sokat van a Művelődési Házban, sokkal többet foglalkozik a falu gyerekeivel, a faluval, mint a saját gyerekeivel. A gyerekeket, Lászlót és Csillát az anyósa nevelte fel, de ők is ugyan úgy részt vettek a Népi Együttes munkájában, mert ők is tagok voltak. László az Ifjúsági Klub vezetője is volt ’78-79-es években, amiről az azévi Művelődési Ház munkatervezetek biztosítanak minket. Probléma volt az is, hogy a tanító föld terményét, a legtöbb esetben nem a családjára fordította, hanem azt is a falura, a Népi

⁷⁰ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés 2012.)

⁷¹ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés 2012.)

⁷² Énekes Lenke anyósa, id. Timár Istvánné Németh ’Zseli’ Mária

⁷³ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés 2012.)

⁷⁴ Adatközlő: Timár István (saját gyűjtés 2011.)

Együttesre. Ez utóbbi probléma az apósát és az anyósát is bántotta, holott az apósa gyári munkásember volt, és állatuk nem volt sok.

N. Alpár Közművelődési szakfelügyelő Vitnyéden tett látogatásának (1985. nov. 21. csüt.) jelentésében a következőket írja: „18-19. óra között a próba látogatottsága hiányos volt. Tényleges produkciót nem láttam.” Emiatt új időpontot beszéltek meg, ami a dec. 21-ei Karácsonyi műsor, ahol a Hagyományörzők műsorát tekinthette meg illetve a jan. 8. ahol a Népi Együttes próbáját nézhette meg a művelődési szakfelügyelő. A november 21-ei próbáról való jelentésben olvasható, hogy a próbaterem fűtetlen volt, és ez lehet a látogatatlanság oka. A Karácsonyi műsorról szóló jelentésben a következő áll: „Az együttes vezetője Timárné Énekes Lenke, maga végezett el –egyéb alkalmakhoz hasonlóan – minden előzetes munkát, hogy biztosítsa a rendezvény zavartalanságát /pl.: takarított, rendezkedett, begyűjtött/.” A tanácselnök asszony észrevételt írt a szakfelügyelő jelentésére, mely szerint a szakfelügyelő által látottak a valóságnak megfelelnek, a látogatottság hiányos, az esetekben megtartott próbák nem töltik be valódi szerepüket. A tanács ennek okát nem csak a fűtetlenségben látja, hanem abban is, hogy Timárné a próbákat rendszertelenül tartja, és ez okozhatja a fűtési problémákat. A karácsonyi rendezvény látogatottságának alacsony számára úgy reagált, hogy Timárné a műsort december 18-án jelentette be a Tanácson.

A szakfelügyelő január. 8-án tett látogatásáról szóló jelentésben a következő áll: „A gyerekek fűtetlen teremben próbáltak. Mi magunk csak nagykabátban /egy óra után átfázva/ bírtuk ki úgy, ahogy.”⁷⁵

Ahogy Kovács Anikó is írja „A gyerekek és a fiatalok rendkívül hálásak azért a tudásért, amelybe beavatást nyertek. Úgy érzékelik, szellemi erőforrásaik reprezentálása kitágítja számukra a világot.”⁷⁶ Az én vizsgálatom során is ez figyelhető meg, a megkérdezettek csak hálával tudnak gondolni volt tanárnőjükre, és örömmel lettek részesei annak a tudásnak, amit annak idején átadott nekik.

A közéleti erényeket és a magánéleti gyengeségeket nagyon jól példázták a fenti történetek. Természetesen ezek nem csak így figyelhetők meg, hanem visszafelé is a „közéleti gyengeség”, és a „magánéleti erény” oldaláról, de túlnyomórészt a Diderot által megfogalmazottak figyelhetők meg.⁷⁷

⁷⁵ 24/1984 22P6 Soproni levéltár

⁷⁶ KOVÁCS, 2008. 95.

⁷⁷ LEVI, 2001. 83.

Emléke a vitnyédiek fejében

A falu lakói közt kedvelt és országosan ismert tanárnő halálának ötödik évfordulójára, kolléganői Tóth Lászlóné és Zsámbokiné Buday Anna pedagógusok Énekes Lenke tiszteletére a Művelődési Házban Emlékszobát rendeztek be és emlékműsort szerveztek. Az Emlékszobában, szekrényekben őrzik a táncsoportokkal, énekkarral megszerzett díjakat, okleveleket, emléklapokat, eredményeiről és eredményeikről, megjelent újságcikkeket. Keretezett tablón őrzik a vitnyédi hagyományok fényképes emlékeit. Felkeresték a régi táncosokat, hogy az évforduló és az emlékműsor alkalmával a Tanti tiszteletére álljanak össze egy közös táncra. A műsorra való felkészülés során a táncosok olyannyira jól érezték magukat, visszaemlékeztek a régi, együtt eltöltött időkre, a közös utazásokra, fellépésekre. Ezeken az emlékeken, és a közösen töltött időn felbátorodva a táncosok ismét összeálltak egy közös együttesé, majd idővel felvették Énekes Lenke nevét. A műsorban felelevenítették az óvodások előadásában az általa gyűjtött gyermekjátékokat, az iskolások a Bölcsőcske és a Pünkösdlő hagyományait mutatták be. A táncosok, a Tanti által színpadra álmodott summásélettel, sorozással, majd a végén egy össznépi tánccal emlékeztek a tanárnőre.⁷⁸

Énekes Lenke a falu „alternatív szellemi vezetője” volt, aki magatartásával példát statuált, több tanítványa életpályáját is meghatározta – „miatta lettem óvodapedagógus”⁷⁹ –. Heroizált, idilli kép él róla a falu lakóinak emlékeiben, mindenki boldogan és örömmel gondol rá, tanítványai őt tartják a legjobb tanárnőnek „*fiaim mindig azt mondják, hogy a világ legjobb tanítónője volt*”⁸⁰. Olyan tisztelet él jelenleg körülötte, melyet életében nem kapott meg, ezt bizonyítja a 2011-ben felavatott Emléktábla is a község Művelődési Házának falán, melyet lakossági kezdeményezésre, az Önkormányzat csináltatott.

⁷⁸ A műsorról a KISALFÖLD 1996. március 16. –i számolt be.

⁷⁹ Adatközlő: Tóth Lászlóné (saját gyűjtés 2012.)

⁸⁰ Adatközlő: Tóth Istvánné Horváth Anna (saját gyűjtés 2012.)

Egy életpálya tizenhat másik tükrében

Dolgozatom következő fejezetében azt szeretném bemutatni, szemléltetni, hogy az általam vizsgált személy mennyire illik bele a tanítók, tanárok soraiba, mennyire általános az által végzett nagymennyiségű önkéntes tevékenység –gondolok itt az énekkarra, színjátszó körre, néptánc oktatásra. Ennek kiderítésére legnagyobb segítségem és fejezetem alapja a **Töretlen hittel. Jeles pedagógusok Győr-Moson-Sopron megyében**⁸¹ című könyv, melyben a megyében oktató neves tanítók, tanárok életútja, életpályája van közölve. Összesen 30 személyt ismerhetünk meg belőle már a 18. század első felétől egészen a 21. század elejéig, a megye, különböző, egymástól távolabb eső településeiről. A tanárokról szóló összeállításokat, rokonok, barátok, kollégák végezték, így tudományos munkának nem tekinthető, de fontos abból a szempontból, hogy ezek az írásokat tudományos szemmel, hogyan lehet vizsgálni.

Munkámhoz 17 tanító/tanár – 20. századtól a 21. századig – életútját használtam fel és hasonlítottam össze a leírtak alapján, így keresve a hasonlóságokat és különbségeket nagyanyám érték teremtő, érték őrző, és egyedülének vélt tevékenységével. Mélyinterjúkat nem tudtam végezni, mert a vizsgálat alá vett személyek már elhunytak. Olyan nagyszámú interjút a tanítók/tanárok családtagjaival, kollégáival, diákjaival sem módomban volt, sem időm nem engedte, így csak a könyvben megjelent megemlékezésekre hagyatkozok.

Elsőre, ami szembetűnik, hogy a vizsgált emberek közül csak 3 ember (17 %) lépett családi indíttatás hatására tanári pályára. Ami arra enged következtetni, hogy a családban egy társadalmi váltás ment végbe, vagy saját önszántukból, vagy a szülők akartak a gyerekeiknek jobb sorsot. Tudományos munkát 6 ember (35 %) végzett.⁸² A visszaemlékezésekből megtudhatjuk, hogy 7 emberre (41 %) gondolnak szeretettel és hálával, és ezt fontosnak tartották kiemelni, mert településük életében, a helyiek lelkében maradandó hatást gyakoroltak. Kiemelkedő, hogy a megvizsgált életpályák közül 3 darab női életpálya van – az egész könyvben csak ez a 3 található meg. Érdekes, hogy csak náluk említették meg a melléknéven való szólításukat, így Turóczi Máriát Marica néninek, Frantz Erzsébetet Bözse kisasszonynak, Énekes Lenkét Tantinak szólították. A színdarabok rendezése sokkal általánosabbnak mondható 11 tanító/tanár (64%) foglalkozott éppen aktuális településükön. Könyvtárosként öten (29%) dolgoztak, de énekkart heten (41%) vezettek, közülük egyedülként Énekes Lenke volt

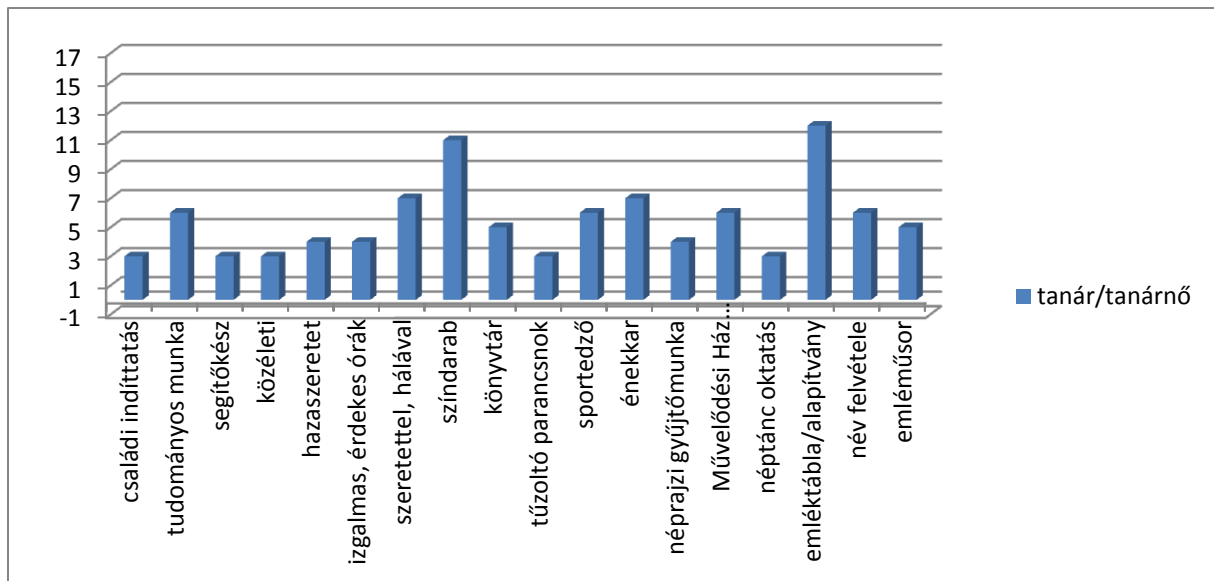
⁸¹ KALLÓS – GÖNCZÖL (szerk.), 2011.

⁸² A tudományos munkákról lásd bővebben: Töretlen hittel. Jeles pedagógusok Győr – Moson – Sopron megyében. 2011. megfelelő fejezeteit.

nő. Kimondott férfi tanári mellék foglalkozásnak tekintem a tűzoltó parancsnoki poszt (3 fő, 17%) betöltését, a sportedzőséget (6fő, 35%), illetve a kántori tevékenységeket (4 fő, 23%). A 17 vizsgált személy közül hatan (35%) voltak Művelődési Ház igazgatók településükön. Most ketten, Énekes Lenke és Szalay János, és néptánc oktatást is csak hárman Koloszar István-nal kiegészülve vezettek. A településen ahol dolgoztak, nagy tisztelettel emlékeznek meg ma is róluk, ennek bizonyítékai azok az emléktáblák, alapítványok, emlékfák, melyeket sorra hoznak létre, avatnak fel a lakosságok előtt. Összesen tizenkettőjüknek (70%) van egy emléktáblája, emlékfája, vagy egy-egy termet neveztek el róluk a tiszteletükre. Hat pedagógus (35%) nevét pedig egy-egy szervezet, intézmény is felvette, így lett a Porpáczy Aladár Kertészeti Szakközépiskola, a Sárosi Lajos Alapítvány, a Krasznai Ferenc Nemzetközi Kosárlabda Kupa, az Énekes Lenke Hagyományörző Egyesület, a Koloszar István Emléktorna, illetve a Dr. Lapérth Gyula-emlékdíj. Megállapítható, hogy Énekes Lenke tevékenysége a tanári munkája melletti közösségépítő tevékenysége általános is volt meg nem is. A könyv alapján megtudjuk, hogy az egyes települések közül mindnek volt egy-egy olyan tanár egyénisége a 20. században, aki a település kulturális-, sportéletért felelős volt, irányította azt, így egy közösségépítő, egy vezető szereppel ruházódta fel tevékenységük hatására.

Munkájuk, életük e könyv segítségével már maradandó marad akkor is, ha csak 10-15 oldal van szánva egy-egy tanítóra, akik életükkel és tetteikkel egy-egy település lámpásai voltak, ahogy az értelmiségieket nevezték még a 20. század elején is. Bennük a népnevelő „lámpás” kisugárzás, személyiség, a 21. század hajnalán is megmaradt, mert ezt látták, ezt örökölték gyermekkoruk világából.

Mellékletben közlöm azt a saját kezűleg készített táblázatot, mely alapján összehasonlításom megszületetett ehhez a fejezethez. A táblázatból egy grafikus diagramot is készítek a jobb szemléletesség miatt, a legérdekesebb adatok alapján.

3. diagram: Az életpályák közti hasonlóság.

Összegzés

A korrekt és valóságghű életrajz írása lehetetlen a vizsgált személy megkérdezése és elbeszélései nélkül. Lanczendorfer Zsuzsanna „Mindent apámról” című könyvének – melyet doktori disszertációja alapján készített – nagy lehetősége és sikere, hogy nem csak interjút készített édesapjával, hanem visszaemlékezéseit írott formátumban is vizsgálhatta, elemezhet- te a további adatközlők elbeszélései mellett. Az általam készített interjúk és a levéltárban ta- lált adatok ellentétes tartalma alátámasztja Marcel Mauss „társadalmi én” és az „egyéni én” fogalma közti eltérést. Ténylegesen a valóságnak megfelelő életrajzot, életút interjút írni anél- kül, hogy vizsgálatunk alanyát nem keressük meg, nem tudjuk megkeresni és interjút készíte- ni vele nem lehet. Ha erre lett volna lehetőségem, többet tudhattam volna meg nagyanyám életéről. Azt írja Küllös Imola, hogy „a nőknél az érzelmi élet: a férjhezmenés, a szerelmi csalódás, s a házassággal és gyermekszülésekkel járó gondokon, gyötrelmeken van a fő hang- súly”⁸³ az női önéletírásokban, életutak leírásában. Ennek segítségével lehetőségem nyílt vol- na egy sokkal élethűbb életrajz, életút interjú elkészítésére.

A dolgozat elkészítésével az egyik cél, hogy papírra vessem nagyanyám, Énekes Len- ke tevékenységét, úgy gondolom, hogy sikeresen megtörtént. Életét viszont, csak hiányosan sikerült feltárnom, és megismernem, hiszen gyerekkoráról nem sikerült megtudnom konkrét adatot adatközlőimtől, mert akkor még nem ismerték őt. A kutatás egy része ezzel megtörtént.

⁸³ KÜLLÖS, 1981. 259.

A munka során áttekintett szakirodalom hatására több lehetséges kutatófolytatási irányvonal is lehetségessé válik, melyeket, a dolgozat továbbírásának lehetőségeként ítélek meg. Ezek többek között különböző személyiségi és társadalmi analízis vizsgálatok. A dolgozat folytatásaként további levéltári munkákkal, családfájának elkészítése is elképzelhető lenne, illetve, a még fellelhető gyűjtéseit összeszedni, digitalizálni, és rendszerezni. Teljes gyűjtési anyagának rekonstrukcióját nem tartom lehetségesnek, mert halála után a családja nagyon sokat kidobott, elégetett. Mellékletben közlöm két gyűjtési anyagát (Vitnyédi fejfák. Komasági, Lakodalmi, Házassági szokások Vitnyéden.), melyet a győri Xantus János Múzeum, rendelkezésemre bocsátott és engedélyezett. Kutatásaim során birtokomba került két kéziratos vers, az egyiket ismertem már korábbról és tudtam is, hogy az egyik koreográfia előtt mondták el mindig. A másik viszont számomra még ismeretlen volt és a szövegéből ítélve ezt is egy koreográfia előtt mondhatták el. Érdekesnek tartanám e versek elemzését, hogy a strófák, milyen nép-, közköltészeti művek alapján íródtak, van-e belőlük még több esetleg. De ezek a versek is csak azt támasztják alá, hogy Énekes Lenke a régi világból megmaradt tanító, volt, akik a falu mécsesei voltak.

Adatközlők

Zsámbokiné Buday Anna (1955. 05. 18.)

Timár István (1935. 06. 27.)

Iváncsics Józsefné Horváth 'Vasas' Rozália (1947. 01. 08.)

Tőreki Imre (1940. 02. 29.)

Tóth Lászlóné (1942. 07. 18.)

Tóth Istvánné Horváth Anna (1936. 06. 28.)

Tóth László (1937. 10. 26.)

Németh 'Vendel' István (1963.)

Varga Kálmán (1959. 02. 05.)

Varga 'Csekály' László (1958.)

Bibliográfia

- BORSAI Ilona – KOVÁCS Ágnes (összeállította):
1975 Cinege, cinege kismadár: Népi mondókák, gyermekjátékok kicsiknek. Budapest
1972 A Magyar Rádió Ifjúsági Osztálya mondóka-, gyermekdal- és játékpályázata. *Ethnographia* 1972. évi 2 – 3. számából, Budapest, 382-385
- BARSI Ernő (szerk.)
1983 Daloló Rábaköz II. Csorna
- C. SZALAI Ágnes
1983 Ahol még él a pünkösddölés. *Kóta* XIII. évf. 1. szám, Budapest, 6-7.
- DANKÓ László
1993 Mese, mese, mátká. Mesejelenetek kisiskolásoknak. Jászszentandrás
- ÉNEKES Kálmán
1938 A sopronhorpácsi kastély. In.: HEILMLER Károly (szerk.), *Soproni Szemle* II. évf. 5-6. szám, Sopron
- HANKISS Ágnes
1980 „Én-ontológiák.” Az élettörténet mitologikus áthangolása. In.: HOPPÁL Mihály – FRAKN Tibor (szerk.): *Hiedelemrendszer és társadalmi tudat II.* Budapest, 30-38.
- KALLÓS Károlyné – GÖNCZÖL Lászlóné
2011 Töretlen hittel. Jeles pedagógusok Győr-Moson-Sopron megyében II. Győr
- KARDOS József
2007 Iskola a politika sodrában 1945-1993. Budapest
- KOVÁCS Anikó
2008 A népnevelés társadalom-pszichológiai tényezői 20. századi székely és csángó népnevelők élettörténeteinek összehasonlító elemzése alapján. kézirat, doktori értekezés, ELTE BTK Magyar és Összehasonlító Folklorisztika-Program
- KÜLLŐS Imola
1981 Igaz történet, élettörténet, önéletrajz. In.: Vargyas Lajos (szerk.) *Magyar Néprajz V.* Budapest, 251-266.
- LACZNDORFER Zsuzsanna
2007 Mindent apámról. Budapest
- LEVI, Giovanni
2001 Az életrajz használatáról. Ford.: Czoch Gábor, *Korall* 2. évf. Budapest, 81-92.

- MAKKAI Béla
2012 Klebelsberg nemzetpolitikai koncepciója a dualista korszakban. *Rubicon* 2012/9-10. 12. Budapest
- MAUSS, Marcel
1983 Az emberi szellem egyik kategóriája: a személy, vagyis az „én” fogalma.
- MÉK
1972 „jöttment” szócikk, In.: Juhász – Szőke – O. Nagy – Kovalovszky (szerk.), *Magyar Értelmező Kéziszótár*, Budapest, 630.
- MOHAY Tamás
2000 Egyének és életutak. In.: Paládi Kovács Attila (szerk.) *Magyar Néprajz VIII.* Budapest, 760-790.
- NYÁRS Gyula
2001 Vitnyéd község története. Felelős kiadó: Nyárs Gyula
- PUSKÁS Julianna
1982 Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940. Budapest
- ORTUTAY Gyula
1981 A nép művészete. Budapest
- OZSVÁTH Imola
2009 Lámpások voltunk... Udvarhelyszéki pedagógusok élettörténete. Marosvásárhely
- SINDULÁR Anna
1986 Játék-varázslás, Pünkösödölés Vitnyéden. *Nők Magazinja* (havilap), Budapest, 1986/5. 5-7.
- TIMÁR Lajos
1993 Kenyeretlen Vitnyéd, Mosonmagyaróvár – Vitnyéd
- TÓTH Eszter Zsófia
2005 Munkásság és oral history. Budapest, *Múltunk* 2005/4. 78-99.
- TÓTH István
1995 A vitnyédi tanügy története a XVII. századtól napjainkig. kézirat, szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Tanítóképző Intézet, Szombathely
- TÓTH Istvánné
2011 Énekes Lenke. In.: *Töretlen hittel. Jeles pedagógusok Győr-Moson-Sopron megyében II.* Győr, 265-275.
- VAJDA András
2008 „Éltanító” Egy sáromberki néptanító biográfiája. In.: OZSVÁTH Imola (szerk.), *Néptanítók, életpályák és élettörténetek*, Kolozsvár

VALUCH Tibor

2001

Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében.
Budapest

KISALFÖLD napilap 1958. december 16.

KISALFÖLD napilap, 1978. január 31.

Forrásjegyzék

Fényképek, gyermekjátékgyűjtések:

A szerző tulajdonai.

Kitüntetések, emléklapok:

A vitnyédi Helytörténeti terem kiállításának részei.

1.-2. diagram

A Központi Statisztikai Hivatal Közleményeinek Népszámlálási kiadványai

Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787), Szerk.: Danyi Dezső, Dávid Zoltán. 1960.
Budapest, 156.

Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. 2005. Budapest, 168.

Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei.
1882. Budapest, 214.

A Magyar Korona Országainak Helységnévtára I. 1892. Budapest, 480.

A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása
községenként. In.: *Magyar Statisztikai Közlemények*. 1902. Budapest, 124.

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb
demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. In.: *Magyar
Statisztikai Közlemények*. 1912. Budapest, 42.

Az 1920. évi népszámlálás. I. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb
puszták, telepek szerint. 1923. Budapest, 36.

1930. évi népszámlálás. I. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek
szerint, 1932. Bp. KSH. 108.

1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. 1947. Budapest, 368.

1949. évi népszámlálás. 9. Demográfiai eredmények. 1950. Budapest, 194.

1960. évi népszámlálás. 3.h. Győr-Sopron megye személyi és családi adatai. 1962. Budapest,
48.

1970. évi népszámlálás. 3. Győr-Sopron megye adatai. 1971. Budapest, 408. 411.

1980. évi népszámlálás. 8. Győr-Sopron megye adatai. 1981. Budapest, 532. 538. 544.

1990. évi népszámlálás. 10. Győr-Moson-Sopron megye adatai. 1992. Budapest, 308. 320. 326.

2001. évi népszámlálás. 6. Területi adatok. 6.8 Győr-Moson-Sopron megye II. kötet. 2002. Budapest, 150. 158. 166.

3. diagram – 1. táblázat:

KALLÓS Károlyné – GÖNCZÖL Lászlóné

2011 Töretlen hitt. Jeles pedagógusok Győr-Moson-Sopron megyében II.
Győr

Vasas Rozka: mindig szeretettel gondolunk Rád.

A szerző tulajdonában.

Énekes Lenke: Kenyeretlen Vitnyéd

(cím nélküli műve)

A vitnyédi Emlékszoba kiállításának részei.

Komasággal kapcsolatos népszokások

Házasság-Lakodalmi szokások

Vitnyédi lakodalom

Vitnyédi temető fejfái

A Xantus János Múzeum (Győr, Széchenyi tér 5.) Néprajzi adattárában található az eredeti kéziratok. XJM-NA/562-62. XJM-NA/563-69.

Mellékletek

1. Vasas Rozka: Mindig szeretettel gondolunk Rád

Mi, akik itt mostan összegyűltünk,
Tiszta szívvel mondjuk, hogy itt vagy közöttünk

Hogy életünkön át követhessünk,
És az útjainkon el sose felejtünk.

Vaksötétben jártunk, bandukoltunk.
Mígnem felkaroltál minket és kis falunk,
Eljöttél hozzánk, hogy segítsél,
Hogy a sárból, butaságból kivezessél.

Te és sok tanító társad az úton elől járt,
Fogta a kezünket, intett merre induljunk hát,

Veletek követjük a tudás szekerét,
Mi jó felé viszi a jövő kerekét.

Te voltál a fény, mely utat mutat,
Te használtad hazaszeretetre a magyar irodalmat.

Emlékszem ma is, hogy úgy hatodikban,
Rám szólt, amikor valamit matattam a padban.

Miért nem figyelsz Vasas, azt a rontombontom,
Kokit adott nagyot, hogy gondolkodj a dolgon.

Szeretett bennünket, úgy kicsit, mint na-

gyot,

Neved a porban is legyen mindig áldott.

Mert mindent megtettél erőnek-erején,
Sőt még azon felül is Vitnyéd jövőjéért.
Megőriztél nekünk amit csak lehetett,
A falu népe te neked sokat köszönhetett.

Felvette a hangunk és papírra vetette,
Hogy a jövő nemzedéket ezzel is segítse.
Azt, hogy Kari bácsi amikor arattak,
Még hulla fáradtan is milyen nótát fújtak

Azt, hogy min vitáztak este a kocsmában,
Melyik leány járta legszebben a bálban.
Miért rít fél falu a síratón,
Kit fogtak el megint a csendőrök a sarkon.

Minden keservünket, bűnkét, örömünket,
Rajta keresztül kezdtük érzékelni,
S csak tanítása után tudtuk értékelni.

Hogy mi az a „Vitnyédi Nádas Berek”
És miért dicső, hogy vitnyédi leánynak neveznek,

Mert dagad a szívünk a gyönyörűségtől.
Hogy ország-világ szerte tudnak a földünk-ről.

Mert hírünket vitte Ő Szentmargarétre
A bíboros és Bartókné lábai elébe. Azóta is
Pünkösödölünk, bölcsőskézünk csufolódunk
ha kell,
Mesélünk, regélünk, mind Tőled tanultuk
el.

Körülvett egy álom, mely népdalokból állt,
Meg lólábú ludvércből, milyen mesevilág!
A dó-mi-szó neked a nevedben állt,
Hű maradtál hozzá, és hozzánk egy életen
át.

Te üköreganyánkat kérdezted, faggattad,
Azért, hogy nekünk aztán átadhasd.
Te nekünk, mi nektek a gyerekeinknek,
Száll apáról-fíúra törvénye a létnek.

És nekünk a dolgunk, hogy szívből fakad-
jon,
Az emléked bennünk mindig megmarad-
jon.
Vigyázzunk a fényre, hogy soká ragyog-
jon,
Őrizzük a lángot, hogy ki ne aludjon.

2. Énekes Lenke: Kenyeretlen Vitnyéd

Dicsérettel telve legyen ez a hajlék
Csendesebben legyünk, hogy hangosan
hallják
Gondolatban visszamegyünk 70 évet
Megláthatják azt, hogy őseink hogy éltek.

Kenyeretlen Vitnyédnek mondták a fa-
lunkat
És a mai napig minket így csúfolnak
Jókedvű elődeink erre csak azt mondták
„A jóisten nálunk mondott jóccakát”

Ha meleg volt a nyár, kiégett a határ
Ha meg eső esett, hát elvitte az ár
Egy egész kenyérért egy hold földet adtak
Kapuvári gazdag, gőgös parasztoznak

Nem mese ez kérem mert utána jártunk
S róla hivatalos aktákat találtunk
Mivel élni kellett elmentek summásnak
Dolgoztak herceg Eszterházy Pálnak.

S hét első napján gyalog elindultak,
A hátukra sarlót, azon batyut fogtak
A batyuba kötve egy kenyeret tettek
Hogyha megéheztek, akkor ebből ettek.

Délben ugyan kaptak minden nap ebédet
Egy arató tálból ették meg az étket
Első tálban mindig híg bablevest kaptak
Jött a darásmácsik azután másiknak.

A hercegnek annyi szobája volt kérem,
Ahányszor egy évben felkel a nap az égen.

A summásoknak mégiscsak istállót adtak
Kemény munka után ottan elalhattak.

Egyik felén a nők pihentek elalván,
A másikon a férfiak heverték a szalmán
Csak alhattak volna, de nem lehetett
Mivel éjjel sokszor egerészni kellett.
Volt kinek kötényét vitték el a lyukba,
Féltett kenyerüket vágták végig sorba.

Tapasztalt idősök munkából bejövet,
Fiatal társukat küldték be elsőnek.
Mivel a sok bolha, ki egész nap koplalt,
Megtámadta azt, ki elsőnek betoppant
Annyi ugrott rögtön a fehér gatyákra,
Mintha mákkal volna behintve a szára.

Nyomorúságukat enyhíteni akarták,
Késő éjig ők a táncot ropták.
Felcsendült ajkukon víg- szomorú ének,
Mik még az idősök emlékében élnek.

3. Énekes Lenke: (cím nélkül)

Dícsérettel telve legyen ez a hajlék
Csendességbe' legyünk, hogy beszédem
hallják
Gondolatban mostan megyünk Rábaközbe
Pont a kenyeretlen kicsi kis Vitnyédre.
Mindig silány volt a falunknak határa
Pedig népdaloknak se szeri, sem száma.
Alig várjuk már, hogy elolvadjon a hó
S ilyenkor a réten játszani óh, mi jó.
Előcsalogatni a
És a kislányoknak ringatni a babát

Piros pünkösdi napját, izgatottan várjuk
És ilyenkor minálunk a házakat járjuk
Minden jót kívánva az egész családnak
Leánynak, legények és a nagymamáknak.
Mikor kezdenek majd brekegni a békák
Ebből megtudhatjuk, milyen termés vár
ránk.

Leányban, legényben az élet megpezsztül
S ilyenkor mindenki táncra perdül.

Az öregebbek is szeretik a nótát
És a táncuknak is megadják a módját
Gördüljön a függöny, kezdődjék a játék
Mindenkinek vígan szórakozzék

4. Énekes Lenke kedvenc dala:

Sej tiszta búzát szedeget a vadgalamb,
Szépen szól a kis vitnyédi nagyharang.
Azt veri rá mind a négy oldalára,
Sej szerettelek kis angyalom, hiába.

Sej kis angyalom, ha meguntál szeretni,
Szabad neked más szeretőt keresni.
Adjon Isten szebbet, jobbat nálamnál,
Sej nekem pedig csak olyant, mint te voltál.

Sej csípős csollány csípte meg a kezemet,
Barna legény csalta meg a szívemet.
Annyi fenye egye meg a pofádat,
Sej valahányszor megcsókoltad a számat.

Sej össze fol'ik a Tisza a Dunával,
Össző illik a szőke a barnával,
Én is összö illek a szeretőmmel,
Sej, mint a fehér szőlő a levelével.

1. táblázat: Az összevetett tanárok tulajdonságainak, tevékenységüknek összehasonlító táblázata.

	Porpáczy Aladár 1903-1965.	Turóczi Mária 1907-1994.	Frantz Erzsébet 1908-2007.	Cs. Szabó Lajos 1908-1995.	Pröhle Jenő 1909-1986.	Bíró Lajos 1913-1990	Szalay János 1913-1990.	Mihálka Jenő 1916-2009	Faragó Mihály 1920-2007.	Eperjes Károly 1921-2006.	Sárosi Lajos 1921-1994.	Giánt Jenő 1922-2008.	Krasznai Ferenc 1923-1985.	Énekes Lenke 1930-1991.	Rozsonits Géza 1939-1996.	Koloszár István 1939-1986.	Lampérth Gyula 1950-2001.
családi indíttatás	*	*			*				*					*			
tudományos munka	*	*	*		*				*						*		
név felvétele	*										*		*	*		*	*
segítőkész	*											*		*			
közéleti	*													*		*	
emberszeretet	*													*			
izgalmas, érdekes órák		*									*		*	*			
szeretettel, hálával gondolnak rá		*		*				*		*	*			*	*		
ismeri a diákokat		*										*		*			
szigorú, de következetes		*											*	*			
név		Mari- ca	Bözse kisasszony											Tan- ti			
színdarab			*	*		*	*	*		*	*	*		*	*	*	
könyvtár			*		*	*	*							*			
vallásos			*	*													*
néprajzi gyűjtőmunka			*				*							*	*		
tűzoltó parancsnok				*		*	*										
kántor				*		*	*	*									
énekkar				*			*	*			*			*	*	*	
leventeoktatás				*													

	Porpáczy Aladár 1903-1965.	Turóczy Mária 1907-1994.	Frantz Erzsébet 1908-2007.	Cs. Szabó Lajos 1908-1995.	Próhle Jenő 1909-1986.	Bíró Lajos 1913-1990	Szalay János 1913-1990.	Mihálka Jenő 1916-2009	Faragó Mihály 1920-2007.	Eperjes Károly 1921-2006.	Sárosi Lajos 1921-1994.	Gáts Jenő 1922-2008.	Krasznai Ferenc 1923-1985.	Énekes Lenke 1930-1991.	Rozsonits Géza 1939-1996.	Koloszár István 1939-1986.	Lampérth Gyula 1950-2001.
emlékműsor	*			*	*									*	*		
sportedző						*	*			*	*	*	*				
jegyző						*											
néptánc							*							*		*	
Művelődési Ház ig. mozi							*			*		*		*	*	*	
emléktábla/ alapítvány	*	*		*	*		*			*	*	*	*	*		*	*
hazaszeretet	*										*			*	*		

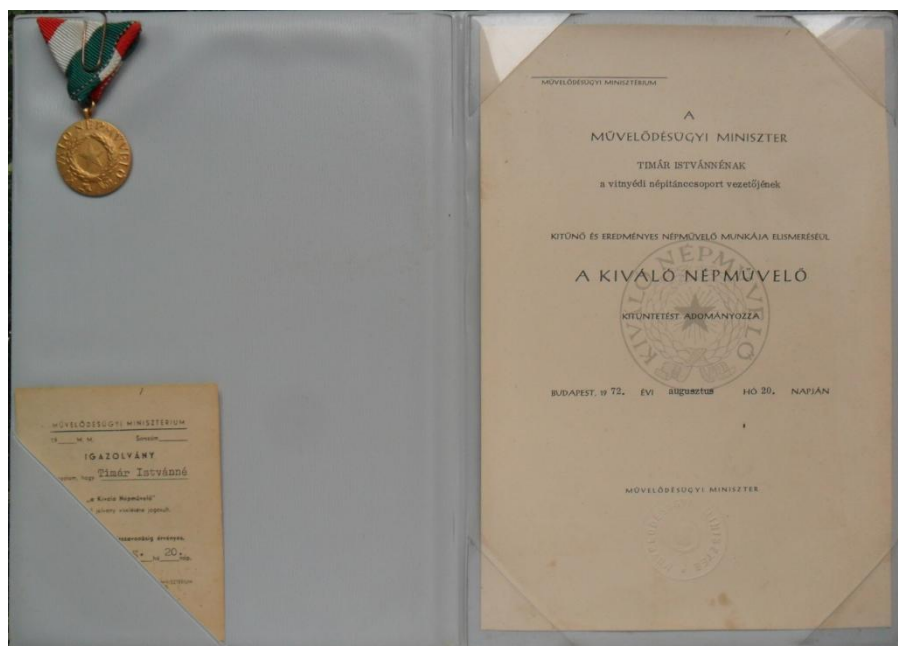
Énekes Lenke családjával

Énekes Lenke húgával (1942.)

Énekes Lenke gyermekei

Énekes Lenke Kiváló Népművelő címe

Énekes Lenke Pedagógus Szolgálati Emlékérme

TIMÁR ÉNEKES LENKE PEDAGÓGUS

KIEMELKEDŐ MŰVÉSZETI
MUNKÁJÁÉRT

N Í V Ó D Í J A T

ADOMÁNYOZUNK

NÉPMŰVELÉSI INTÉZET

BUDAPEST 1973 DECEMBER

Ács Miklósné
IGAZGATÓ

1973-as Nívó díja

MRT
Magyar Rádió és Televízió

Budapest, 19 72. március 9.
VIII. Bródy Sándor utca 7. Telefon: 338-330, 339-330

Timár Istvánné tanárnőnek
Vitnyéd
Általános iskola

Kedves Asszonyom!

Örömmel értesítjük, hogy "Mondókák, gyermek-játékok" c. pályázatunkra beküldött munkáját a zsűri I. díjra javasolta. Kérjük, hogy 1972. március 23.-án 14.30-ra fűradjon be a Rádió irodaházába /Sp. VIII. Pollácz Mihály-tér, V. emelet Ifjúsági osztály / ahonnan együtt megyünk majd az Elnökségre, az Unnepélyes díjkiosztásra. Vasúti és esetleges szállodai költséget - jegy, illetve ételme ellenében - a Rádió vállalja.

Kérjük levelünk nyugtázását és az Unnepélyen való részvétel bejelentését.

Szívólyos Hívószólettel

Fagyas Sándor /
Fagyas Sándor /
főosztályvezető

Nyertes Gyermekjáték-pályázatáról kapott értesítő

A vitnyédi Népi Együttes a tanári kar tagjaival kiegészülve (balról a 3. személy Énekes Lenke)

A Népi Együttes tagjai traktorral vontatott pótkocsin való utazás után.

Az életre keltett vitnyédi Pünkösödölő

Első vitnyédi osztályával

Az életre keltett vitnyédi Bölcsőcske

A vitnyédi lakodalmás a Képes Újság címlapján

UNGARN:

Vitnyédi Népi Együttes – Gyermekecsportját VITNYÉD – KAPUVÁR

Die Gruppe ist im Jahre 1951 zusammen mit der Volkstanzgruppe der Erwachsenen gegründet worden. Heute wirken bereits die Kinder der damaligen Gruppe mit.

Die Gruppe trat im Jahre 1971 in Kalocsa beim internationalen Folklorefestival auf (Szelidi – See). Im Herbst 1977 im „Tojáspatkoló“ (Eierschmiede) genannt. Übertragung im Folkloreprogramm des ungarischen Fernsehens.

Im Sommer 1978 nahm die Gruppe am Sängerfest auf den Schüttinseln (Csallóköz) in der CSSR teil. Im Herbst 1978 bei der Fernsehsendung „Röpülj páva“ (Fliege weg, Pfau!). Außerdem wurden Spiele und Volksbräuche der Gruppe des öfteren im ungarischen Rundfunk gebracht.

Geleitet wird die Kindergruppe von Volksschuloberlehrer Timárné Énekes Lenke.

Részlet a „Jahr des Kindes“ Internationales Kinderfolklorefestival, Burgenland, 24. bis 28.

Oktober 1979. programfüzetéből

Gyűjtő helye: Vitnyéd

Adatszolgáltató: Vörö Tamásné 86 é.

A kisbányos körbe állnak. Egy beáll a kör közepére, egy kívül kerül a kör. Minden kisbányt kétféleképpen lehet játszani.

Körben lévő kisbány: Boldogasszony, boldogasszony mit kerülöd az én hátsóm tájál?

Kívül sétáló " Azt kerülöm, azt kerülöm
Légyodát kérelm.

Körben lévő " Kincs nekem eladós lányom.

Kívül sétáló " Ó, né lapadd,

Ó né lapadd

Tegnap ottam Bécsbe

Piros almát árult

Véltem is tölte

Most is van belül

(szól) Új asztronka csapinka, (énekes is egyaránt)

Gyere velem Mariska.

A kívül futó kisbányt átveszi a körbe, az is csallakozni kezd. Most már ketten sétálnak kívül. Addig tart a játék, míg el nem fogynak.

Összeíró: Vörö Tamásné

Énekes Lenke

Énekes Lenke vitnyédi gyermekjáték gyűjtéséből

Gyűjtés helye: Vitnyéd

Adatszolgáltató: Horváth Erzs. 12. é.

Kioloassó jálé.

Léiméntem a pincébe
Vaját csipőgetnyi
Utánam gyűlt idősanyám
Bottal verőgetnyi
Nád rőze bujtam,
Nádi sipot sujtam,
Itt én sipom így nőt,
Di, dá, dú,
Té vagy az a nagyszógn.

Összeíró:

Énekes Lenke.

Énekes Lenke vitnyédi gyermekjáték gyűjtéséből

Gyűjtés helye: Vitnyéd.

Adatszolgáltató: Horváth Ági S.É.

Mielőtt a kislányor játszani kezdene, a kislány ringat
az udvar közepére, és játszva hívja a többieket ezzel a
könyeggel:

Ki játszani körbe!
Táncul az örege
Piros köpönyegbe!

rön körfogással.

A hívogató kis nögdelésessel ugat körbe, aki játszani a-
rar, az csatlakozni kezd. Mikor már soran vannak,
az egyik eleresd egy másik játékos.

Összegyűjtötte:

Énekes Lenke

Énekes Lenke vitnyédi gyermekjáték gyűjtéséből

§ A k o m a s á g g a l k a p c s o l a t o s n é p s z o k á s o k .

Feljegyezte : Timár Istvánné Énekes Lenke tanárnő Vitnyéd.

Adatközlők : Tóth Imréné, Simon Orsolya 72 éves földm. felesége.
 Horváth Józsefné, Kocsos Margit 57 éves földm. felesége
 Horváth Lajosné Szalai Ágnes 60 éves földm. felesége
 Varga János 65 éves földmives,
 Horváth Péterné Nagy Anna 56 éves földm. felesége
 Vörös Tamásné 68 éves földm. felesége. Mind r. k.
 vallásuak és magyar nemzetiségűek.

Gyűjtés helye : Vitnyéd, Győr-Sopron megye, Kapuvári járás. Rábaköz.

- I.
 1. A legények, leányok pajtás csoportokba tömörülnek
 A csoport neve: felvégi, alvégi legények, leányok.
 A legények még kocsmák szerint is csoportosulnak. Melyik
 kocsmához tartozó legények.
 2. Van olyan szorosabb baráti kapcsolatot melyhez 2-3-an tar-
 toznak.
 3. A szorosabb barátságban levők egymást keresztnévén szó-
 litják.
 4. A szorosabban megkötött barátság formája az egymáshoz
 való eljárás, együtt menés a munkahelyre, mulatságokra
 bucsukra.
 5. A szorosabb barátságot barátot, barátnőt, iskolatárs szom-
 széd, rokon, közös munkahely szempontjából választják.
- II.
 6. Az első gyerek keresztszüleinek az anya testvérét, a
 következőknek rokont vagy barátot választanak.
 7. Keresztszülőknek elsősorban fiúnál az apa, leánynál az
 anya rokonsága jöhet számításba.
 8. A keresztanya fontosabb mert ő látja előlélemmel
 a szülő-asszonyt.
 9. Egy gyereknek csak egy keresztszülője van.
 10. Ez viszi az újszülöttet a bábasszonnyal keresztelni
 a templomba.
 11. Csak egy keresztszülő pár van.
 12. Egy családon belül nem azonosak a keresztszülők min-
 den gyereknél.
 13. A férfiak egymást komámnak hívják. Az asszonyok egymást
 komámasszonynak, a férfiakat komámuramnak hívják.
 14. A megkeresztelt gyerek keresztszüleit : körösztapám,
 körösztanyámnak szólítja.

A komasággal kapcsolatos népszokások folytatása.

15. A keresztgyerek szülei a keresztszülőket: az apa a keresztapát komámnak, a keresztanyát komámasszonyinak. Az anya a keresztapát komámuram, a keresztanyát komámasszony-nak hívja.
16. Több keresztszülő párnál a férfiak egymást komámnak, az asszonyokat komámasszonynak hívják, az asszonyok egymást komámasszonynak, a férfiakat komámuramnak szólítják.
17. A testvérek különböző keresztszüleit is így hívják a szü-lők.
18. A keresztszülőknek felkértek mindig házastársak.
19. Nem szokás össze nem tartozó házas embert és férjes asszonyt meghívni keresztszülőnek.
20. Keresztszülőnek nem szoktak hívni özvegy- asszonyt, idő-sebb legényt, lányt sem.
21. A komaság kölcsönös, vissza szokták hívni.
22. A komaság nem örökölhető. Az apa, anya keresztszülei-nek gyermekeit nem szokták komának felkérni.
23. A keresztszülők a gyermek házasodásánál mint kérő, moringoló, háztűznéző, násznagy, - a keresztanya mint nyoszolyóasszony szerepét szokta betölteni, s ő szokta a fiatalok közti házasságot létrehozni.
24. Az első gyereket az apa, illetve az anya nevára szokták keresztelni, a második gyermeket a keresztapa, illetve ke-resztanya nevére.
25. A keresztszülők gyermekei a keresztgyerek esküvőjén, mint vőfények, koszorúslányok szoktak szerepelni.
26. A komaságot felmondani, abbahagyni, eladni nem szokás.
27. Babonás szokás, amit a keresztanya végez, hogy a fiatalokat összehozza. A legény gatyá karcaiba a leány haját csempészi be, hogy egymást megszeressék.
28. A keresztkomaságon kívül van még a bérmálási komaság. A 10- 12 éves gyermek bérmálásához bérmaszülőket hívnak. Fi-úknál legényt, vagy házasembert, lányoknál idősebb lányt vagy asszonyt. A fiúnak a keresztapja ajándéku-l zsebórát vagy ruhát, a lánynak a keresztanya ruhát, vagy valami ék-szert nyakláncot, órát, illetve karórát vesz. A bérmagyereket a bérmálás után a bérmaszülők megven-dékelik.
29. Van még a legénnyé bekeresztelési komaság, minél a bekeresz-telendő egy idősebb legényt kér fel keresztapának. A be-keresztelés a kocsmában nagy áldomás mellett van a legénység-gel együtt. Áldomást a bekeresztelt fizeti.

H Á Z A S S Á G - L A K O D A L M I S Z O K Á S O K .

Feljegyezte : Timár Istvánné, Énekes Ineke tanárnő Vitnyéd.

Adat-közlők : Varga János földm. 65 éves
Tóth Imréné, Simon Őrsolya 72 éves földm. felesége
Horváth Józsefné, Kocsis Margit 58 éves földm.fel.
Vörös Tamásné 68 éves földm. felesége,
Horváth Péterné, Nagy Anna 56 éves földm. felesége,
Valamennyien r.k. vallásuak, magyar anyanyelvűek.

Gyűjtés helye : Vitnyéd, Győr - Sopron megye, Kapuvári járás, Rába-
köz.

I. A lakodalom helye éjjél-éjjel mindkét háznál külön-külön. Éjjél-
kor a vőlegény házához viszik a menyasszonyt.

A lakodalmat a a/ vőlegény, b/ a menyasszony, szóval c/
mindkét háznál szokták tartani.

II. A lakodalom ideje : régebben vasárnap, újabban szombaton
tartják. Több napos lakodalom nem szokott lenni.

III. Lakodalmi tisztségviselők :

A. Vőfélyek / vőfények. /

1. Egy lakodalomban 5 - 6 vőfély szokott lenni. a/ b/ Közö-
sen úgy a menyasszony, mint a vőlegény részéről.
2. A helyi beszédben vőfinnek szokták mondani.
3. A vőfények legény emberek szoktak lenni.
4. Fáradtságukat a lakodalmass család a/ b/ sem ajándékkal,
sem pénzzel nem szokta jutalmazni.

B. Koszoruslányok.

1. Egy lakodalomban 5 - 6 koszoruslány szokott lenni. a/ b/
Közösen a vőlegény és menyasszony részéről.
2. A helyi beszédben koszoruslán - nak szokták nevezni.

IV. Lakodalmi kellékek, díszek.

A. Régebben rozmarinngal díszítették a/ b/ a vőfé-
lyek kalapját, mellét. A menyasszony fejdíszét nem.

B. A vőfélyek mellét kis levél alakú karton-papírosra erősí-
tett mirtusz csokrosszával, ami mávirág készítmény.

Az asztalt vázába tett virágokkal díszítik.

Házasság - lakodalmi szokások folytatás.

B. Lakodalmi kalács a kujcsos. Ebből szoktak esküvőkön menetközben a nézők közé letördelt darabokat dobálni.

2. a/ Ennek elkészítéséről mindkét lakodalmas háznál gondoskodtak.

b/ Az eskető papnak s mester ^{hántoptanító} számára készült, de a vidéki vendégek is kaptak távozásukkor.

3. Disziteni nem szokták. Volt idő, mikor a lakodalmi menetben vitt kujcsosra nemzetiszínű szalagot kötöttek.

A lakodalomban nem szokták bizonyos meghatározott időben elfogyasztani.

C. Lakodalmi zászló nem volt szokásban.

V. A lakodalom eseményei :

A. Együttes téasztakészítés volt.

1. A lakodalomra hivatalos asszonyok és lányok készítettek együttes munkával téasztafélét.

2. Apró süteményt, forgács fánkot készítettek.

3. Ennek a munkának nem volt külön neve.

B. Leány, legény bucsu.

1. A lakodalom előestéjén ily bucsu nem volt. De a vőlegényt legénytársai a lakodalom előtti vasárnap délután a kocsmában bucsuztatták nagy áldomással, melynek költségét a vőlegény fizette, amit furó-garasnak hívtak.

2. Az összejövetelnek legény - bucsu volt a neve.

C. Menyasszony kikérés.

a / Esküvő előtt elment a vőlegény kikérni a menyasszonyt. Ott a vőfély kérte ki helyette.

D. Visszatérés az esküvőről. Esküvő után a vőfély a nász - néppel a menyasszonyt a házához kísérte. A vőlegény hazament különváltak. a/ A menyasszony násznépe a menyasszonyhoz. b/ A vőlegény násznépe a vőlegény házához.

E. Hozományvitel.

A menyasszony ingóságainak vitelére nem volt megállapított idő.

F. Menyasszony cipőinek ellopása nem volt szokás.

K. Hozzájárulás a lakodalomhoz.

I. A meghívott vendégek hozzájárultak a lakodalomhoz. Vittek lisztet, tojást, vaját, cukrot, diót, mákot aprósüteményt, tortát stb.

Házasság - lakodalmi szokások folytatás.

c/ Szeszes italt nem vettek, d/ Pénzt nem adtak.

Z. Ezeket a lakodalom előtt pár nappal szokták átadni. A süteményt és a tortát a lakodalom napján reggel.

VI. Házassági zálog, anyagi kérdések.

A. Jegyajándék.

1. A völegény a menyasszonynak régente ünnepi fekete csizmát, a menyasszony pedig a völegénynek kivarott inget ajándékozott.
2. Az ajándékot kézfogókor szokták átadni.
3. A jegyajándékot nem szokták díszíteni.

Móring.

1. Móringtonak nevezték a hozományt.
2. Móring írásra nem emlékeznek.
1. A menyecske kontyát feltenni, fejét bekötni éjjeltájbán szokták. A fejbekötést a menyasszonytánc előzte meg.
2. A menyecske fejét a nyoszolyó asszony szokta bekötni.

Menyasszonytánc

1. Kapott pénz a táncolásért.
2. E táncot éjjél előtt táncolták.
3. Menyasszonytáncnak nevezték.
4. A tánc lefolyását a násznagy vezette.
5. E szavakkal hívta fel a násznépet a táncra : " Eladó a menyasszony ! "
6. Először a násznagy, majd a vőfélyek, a násznép s végül a völegény táncolt a menyasszonnyal.
7. A befizetett pénzt tányérra gyűjtötték.
8. A pénz a menyasszonyé lett.
1. Reggeli felvonulás a lakodalom napján nem volt.
2. 3. -

VITNYÉDI LAKODALOM.

Feljegyezte : Timár Istvánné Énekes Lenke tanárnő Vitnyéd.

Adatközlők : Vörös Tamásné 68 éves földm. felesége.

Horváth Péterné Nagy Anna 56 éves földm. felesége.

Horváth Józsefné Kocsis Margit 58 éves földm. felesége.

Varga János földműves 65 éves

Tóth Istvánné Simon Orsolya 72 éves földm. felesége.

Az adatközlők r.k. vallásuak, magyar anyanyelvűek.

Gyűjtés helye : Vitnyéd, Győr-Sopron megye Kapuvári járás. Rábaköz.

Leány- kérés. Az öregek elbeszélése szerint régente a házasulandó legény két kérővel / egyik a legény keresztapja, aki a házasságnál mint násznagy szerepelt, másik a család jó barátja / mentek a legény-nyel a lányos házba / régente zeneszó mellett / hol megzörgették az ablakot s beszóltak : Itt lakik-e N. N. / megnevezték a lány apját *β*. Mikor ajtót nyitottak nekik a kérő mondta : A lányát akarjuk megkérni először rúzsárra, másodszor gyűrűre, harmadszor jegyesül. Mikor behívták őket a kérő mondta : Vagyunk olyan bátorság-gó, hogy beliphetünk e házba !

A k é r ő k f o g a d á s a . A lányos házba már előbb megvitte a hirt, többnyire a házasulandó legény keresztanyja hogy kérők jönnek a házba. A házbellek nekiláttak a tisztogatásnak, sütés- főzések, a vendégek fogadására.

A lányos házbellek odahívták a lány keresztapját s egy jó ismerősüket, akik fogadták a kérőket és megkezdtek az alkudozásokat, melyik fél mit ad a fiataloknak hozományul. Persze előbb a szülőkkel megtárgyalták a dolgot. E hozomány megállapítást móríngnak, a megbeszélőket móríngoloknak nevezték.

K é z f o g ó . Mikor a tárgyaló felek megegyeztek, behívták a fiatalokat is és tudatták velük, hogy ők megegyeztek s mondták a fiataloknak is és tudatták velük, hogy adják hozzá beleegyezésüket Elfogadás jeléül a fiatalok kezet fogtak. Ezért nevezték el kéz-fogónak.

J e g y - a j á n d é k . A fiatalok is készültek előre a kézfo-gásra A házasulandó legény a leány számára szép fekete ünnepi csiz-mát csináltatott, a leány pedig a legénynek ünnepi kivarrt inget ajándékozott. Ujjabban a házasulandó fiatalok közösen vesznek butort.

Kézfogó után három hétre következett az esküvő.

L a k o m a . A kézfogás lakomával zárult. Húsleves, főtt hús, ma-lacpecsenye, sült baromfi, stb. apró sütemény, fargácsfánk, mákos rétes.

Vitnyédi lakodalmom folytatás.

J e l e n t k e z é s .

A kézfőgő után elmentek a házasulandók a helyi plébánoshoz bejelenteni, hogy házasságra akarnak lépni.

J e g y e s e k o k t a t á s a .

A plébános a jegyeseket a hét bizonyos napjain a plébánián jegyesek oktatásában részesítette s házassági szándékukat 3 vasárnap a templom szószékéről kihirdette a híveknek.

M e g b e s z é l é s e a z e s k ü v ő n e k .

A templomi esküvő előtt két héttel a menyasszony házában összeültek : a vőlegény, menyasszony s tisztségviselők. Ott megbeszélték kinek ki lesz a párja: vőfény, koszorúslány. Ott osztották ki a lakodalmi bokrétákat fehér csipkés szélű karton lapra erősített mirtusz csokrocskát, amiket a vőfélyek ünnep és vasárnaponként a mellükön hordtak a lakodalomig. / Ezeket a helyi boltban árusították

L e g é n y - b u c s u .

Esküvő előtti vasárnap volt a legény bucsu a kocsmában, ahol a vőlegény legény pajtásai megjelentek. A vőlegényt a legénnyé bekeresztelt keresztfia búcsúztatta.

Furó-garas. Persze nagy áldomást csaptak, aminek költségeit a vőlegény fizette. A költséget : furó-garasnak hívták.

V e n d é g h i v á s . A vendégeket először a vőlegény a menyasszonnyal együtt mentek hívni s egyszerű szavakkal kérték őket tisztelettel meg házukat együvetelükkel. Ne vessik meg kiristüket.

A vendéghívó vőfélyek is járták a házakat fehér pántlikás bottal s ily formán hívták a vendégeket másodszor. A reggeli órákban már megkezdtek a vendégnívást : Aggyon az Uristen szöröncsis jó reggelt Egységükre vállik az iccakai nyugalom. Először is követ vagyok N. N. / nevet mondja / vőlegintű, N. N. / névmondás / menyasszonytu, örömapátu, örömanyátú. Átolom kirétik, hogy a jövő / nap bemondása /-on / óra bemondása /órára jelenjenek meg náluk, mint kedves vendégi !

Más. Jó reggeléket, szerencsés napokat ! A mi vőlegényünk kívánja azokat. Aggyon az Uristen kendtéknek minden jókat. De én most házuknál nem beszilek sokat. Hanem kendtéketestéórára, szívesen látjuk friss vacsorára.

Esküvő régente vasárnap, ujabban szombaton tartották.

Vitnyédi lakodalom folytatás.

Polgári esküvő.

Az esküvő napján délelőtt volt a polgári esküvő, vagy előző nap délután.

Gyülekezés. A lakodalmas nép két helyen gyülekezett. A menyasszony házában az ő vendégei, rokonai, a vőlegény házában annak vendégei, rokonai s a tisztségviselők. A vőlegény házában már készen álltak az asztalok a vendégek fogadására. Itt a hátulsó szobában gyülekeztek az öregasszonyok és a gyerekek. A legények az udvaron várakoztak. Indulás előtt a vőlegény kalaposan járt-kelt az udvaron, majd édesapjától ily szavakkal búcsuzott:

A vőlegény elbúcsúzása. Isten áldja édesapám s az arcát mindkét oldalon megcsókolta. Édesanyjától kézfogással búcsuzott. Legénypajtásaitól is kézfogással búcsuzott el.

Menet a menyasszonyért. Majd összeállította a menyasszonyért indítandó menetet. A koszorúslányokat a vőfélyekkel. Az első koszorus lányt karonfogta. Legelől ment a két násznagy utánuk a nyoszolyóasszonyok. Az eskető papnak a régi időben egy lakodalmi kalácsot: kújesost s egy üveg bort vittek. Ujabban egy tortát s egy üveg bort. Utánuk a násznép következett.

Mikor a menyasszony házához értek, ott a vőlegény beszélgetett a menyasszony vendégeivel, mivel azonnal nem eresztették be a menyasszonyhoz, aki már esküvőre felöltözve várta őket. Bemenetel előtt a vőfély fehér pántlikás botjával megveregette az ajtófélfát s mondta: Szabad lesz? Mikor beeresztik elkezdte mondani a menyasszony búcsúztatóját. / A menyasszony anyja vállára borulva sirva búcsuzik /

I. Vőfély : Szép vendégkoszorú, igen tisztolt násznép.

Hégyassanak mostan az in beszidémre
A mi menyasszonyunk indu esküvőre
Azir sirgya könnyit fejez zsepkendőbe
Ó nagyon fájdalmas az ű zokogása
Lévén e hajlikbú való indulása
Bura indító a szüve dobogása
Ha birna szóllani volna búcsuzása
Reszkeggyé viruló csitke rózsza fája
Hervaggy kis keztének kinyitt violája
Záporokint ömöllőn könnyűim folása
Sirassá engemet erdőknék madara
Mer együtt a zűdő melben szólítottak

Vitnyédi lakodalom folytatás.

Hajadonok közül így éválsztottak.

Én szip leánságom íkes koszoruja

Mervad hulladozik az örökös búra.

Ruzsa bimbo vótam lilijom mezőbe

Illatos nefelejcs szüleim szűvibe

A sors viharától szívükből tipéttem

Ides jó szüleim zokognak mellettem

Majd méghasad szívem nehéz fájdalomtú

Midőn még kő vállnom kedves hajlékomtú

Bucsumat kő vénhém anyámtú, apámtú.

Kedves testvéremtú, minden rokonomtú

Istenem teremtem tekincsét szívemre

Terjeszd áldásodat az én lépésekre

Áld meg kegyelmeddel az én házasságom

Ides jó szüleim, hozzátok fordulok

Mer én tületek nagy utra indulok

A ti jószágtokat hogyan hálájjon meg

Bocsánatot kérek, ha vétettem nektek

Kisírtetek é most az Isten házábaIndújjon ajkatok vélem imád-
ságra.

Kérjük a kegyelmit ménybéli Istennek

Hogy álgyo meg az én házós életemet

Mielőtt szeretett hajlékomtú vállok

Mindenkinek égi javakat kívánok

Indullatok velem az Isten nevibe

Dicsértessék Jézus Mindörökké Amén.

Az első vőfély újra kopog botjával a padlón s mondja :

Szűnnyik még hát mostan hegedűk zöngisé

És némullon el minden ember beszíde

Mer bucsuzásomnak most lészen kezdése

Legyünk csöndességbe, míg lészen vigére

Zöng bús bucsuzásom, hullanak könnyeim

Mer tületek válok kedves jó szüleim

Most hozzád fordulok kedves idésapám

Látod könnyemtú mért borul az orcám

Mielőtt atyai házából kilápek

Tüled édesapám bocsánatot kérek

Hogyha nem jól tettem

Feledé el ezéket

Az Isten áldjon meg ezékért tégedet

Vitnyédi lakodalom folytatás.

Hát hozzád mit szóllak kedves idősanyám
 Ki voltál ekkorig gondviselő dajkám
 Tudom nagyon nehéz anyai szívvednek
 Midőn élválását látod gyermekednek
 Kedves idősanyám, tudom mint szeretted
 Jóra tanítottát s a rossztól fétetted
 Mint gyöngy virágot ápujtát neveltéd
 Most pedig szárnyomra engem eresztetted

Azír édesanyám mielőtt indulok
 Könnyező szeretetted szivedre borulok.

Kedves testvérjeim e ne felejtsetek
 Mint tiszta szívbű eddig szeretettetek
 Szeressetek mindig, bajban és örömben
 Ha öröm és bánat velem érezzetek
 Legyünk továbbra is mindig jó testvérek
 Gondozzátok szépen kedves szüleinket
 Betegség esetén ápollátok őket
 Úgy áld meg az Isten, a teremő Atya
 Hullon rátok bőven az égnek harmattya
 Kedves lánbarátim, ti ékes virágok
 Kik könnyes szemekkel körülöttem álltok
 Szép koszorúktól ime én élvállok
 Istentű nektek is minden jót kívánok
 Kedves főső- asó jószívű szomszédok
 És kik jelen vagytok, rokonok barátok,
 Kívánom, hogy Isten álgyon még benn etek
 Én tiszta szívbű óhajtom ezeket
 Hatalmas jó Isten maraggyon veletek.

Menet esküvőre.

Ezután a menet elindult a templomba esküvőre. A kíváncsisgó-
 áók közé a lakodalmi kalácsból / kúcsosból / tört darabokat dobál-
 tak s felhangzottak a lakodalmi kurjantások: Menyasszonynak
 gyöngy a nyakán, nem lesz többet koszoruslán! Jaj, de sokan
 lesnek minket, áldja meg az Isten őket! Árpa cipő, zab ké-
 nyér, jaj, de szép a vőlegén!

Vissza a templomból.

Templomból vissza indul a menet. Ekkor így kurjongatnak: Ez az
 ucca kanyargós, a menyasszony takaros. Fejér galamb száll a házra
 új menyecske gyűn a házba. Nyisd ki Jancsi kapudat, most hozzák
 a galambodat.

Vitnyédi lakodalom folytatás.

V ö l e g é n y h á z á h o z .

A menet a vőlegény házához megy. Ott nem akarják őket beereszteni.

I. vőfény mondja : A hosszú út miatt megfáradtunk. Erresszenek be minket hajlékukba, részesíccsenek minket az ő társasággyukba !

A házban a vőfély mondja : Uram násznagy uram, 'ék- két szóm vóna kigyelmetekkhő, ha kigyelmetek megfoggyák hégatni.....

Halluk ! A vőfény mondja tovább :

E két gyönyörűség ma egybekötött
Elválaszthatatlanul, Isten úgy végzett
N.N. / megnevezte / vőlegén magának
N.N.,-t " választá párgyának
Akik itten vannak, mongyák hála Isten
Mer összeillenek ezek mind a ketten.
Mind szép személükben, mint szép természetben
Amint jól ismeggyük közös erkölcsükben
Ezeknek a halál ne legyen irigyé
Számos esztendőig múllik éltük vigé !

Majd a menyasszonyt elkísérték a vőlegény házához, ahol az I. vőfény megzörgeti a bezárt kaput és mondja :

Óregapám gyűjjön ki!

Az ajtaját nyissa ki

Meghoztuk a maga menyit

Szili Jóska nevelésit ! / A menyasszony apjának nevét mondják be. /

V a c s o r a .

A lakodalmi ételek elkészítéséhez a meghívott vendégek is hozzájárulnak. Már napokkal előbb elviszik az ajándékaikat : lisztet, tojást, vaját, diót, mákot, az apró süteményt, tortát a lakodalom napján reggel viszik. A lakodalmi sütetést, főzést erre a célra meghívott szakácsné végzi, kinek a nyoszolyó asszonyok, szomszéd és rokon asszonyok segédkeznek.

A lakodalmi vacsora két helyen van. A vőlegény vendégei a vőlegénynél, a menyasszony vendégei a menyasszonynál vacsoráznak.

A vacsorán a vőfélyek és koszoruslányok hordják fel az ételeket. Az ételek hordozásakor mondokát is mondanak Pl.

K i n á l ó v e r s e k .

Kásánál. Kedves vendégeink, most hozzák a kását

Minek széles földön nem talányi mását

Vitnyédi lakodalom folytatás.

Jól meg is zsíroztuk, nem sajnáltuk tőle
Itesse az Isten, aki vesz belülre !

Malacpecsenyénél : Ó te kis malacka, gyere bucsuszóra
Jaj, de hamar együtt neked a végóra
Tessik násznagyuram, metelle apróra,
Osztan ed - darabka nekem is jó vóna

Vacsora : husleves, főtt hus, paprikás hus, káposzta, baromfi
malac pecsenye stb szokott lenni. Sok apró sütemény és torták is.
Vacsora alatt a koszorus lány is mondott köszöntőt:

Szent János áldása szállon erre házra
A benne lévőket dericse vigságra
Áldja, gazdagiccsa, sok mennyei jókkal
Öntözze lelkeket mennyei harmatta !

Közben a vőfély így kínálta :

Egyik, ígyik kedves vendég, van még ott kint untig
Élég !

A s z t a l d i s z . A lakodalmi asztalt tartókba tett vágott
virágokkal s cserepes virágokkal szokták díszíteni.

10 óra tájban megy a vőlegény a menyasszonyért. *vőfélyekkel nász
neppel*

K i k é r é s . A vőfély mondja a háznál :

E veszett egy fehér galamb, erre a házra röpült.

Násznagy felelte : Itt semmiféle galamb nincsen !

Vőfély : De csak nézzék meg, hátha megtalálják.

/ Öregasszonyt vezettek elő / Ez az ?

Ez nem a mi galambunk !

/ Aztán söprűt mutatnak / Ez az ?

Ez sem a mi galambunk !

/ Majd elővezetik a menyasszonyt / Ez az ?

Ez az !

" P ő r d i t i s "

Tánc megkezdése után a lakodalomba meg nem hívott legények
jelennek meg a lakodalmas háznál s kikérik a három táncot.

Az egyik legény kérdéseire a násznagy felel :

Van-e ennek a háznak ura ? Van.

Urának násznagya ? Van.

Násznagyának vőlegénye ? Van.

Vőlegénynek menyasszonya ? Az is van .

A mi kérésünknek meghallgatója ? Az is van.

Vitnyédi lakodalom folytatás.

A mi kérésünk nem áll másból, csupán három kívánságból: három kemence kalács, három akó bor és három tánc ! Ha ezt mind megadják, az Isten legyen velünk. / A legényeket megvendégelik s azok távoznak. /

T á n c. Folytatódik a tánc s a kurjongatások :

Tuggya fene hogyan vagyok, hogy én itten vigan vagyok !
A táncosom a legkisebb, mégis ő a leghelesebb !
A rozmaring elágosut, a menyasszony megházasut !
Uj a cipőm most varratam, huzd rá cigány hadd koptassam !
E törött a főzőkanál, firhó ment egy fíjatalán !
Három fejr rozsáskosár, most táncul a fíjatal pár !
Csikorog a kutágos, az a kislán jó táncos !
A táncosom nem utosó, szeme, szája szép mosolygó !
Fejr szoknyám ráncba, szép leginek táncba !

Fejbekötés. Újfel tájban következett a fejbekötés. A nyoszolyó-asszony kötötte be a menyasszony fejét. Ekkor énekelik s a zenészek is muzsikálják :

Menyasszonynak bekötik a fejét,
Buban tölti az egisz illetit !

Majd kiáltozzák : Ne báná Kati lánságát
Most főköttük a kontyodat !

Fejr tarka a föske
Én is leszék menyecske !
Főköttük a kontyot
Konty mellé a gondot !
Fehér tarka a föske
Én is leszék menyecske

A menyasszony huzódik, nem akarja engedni, mert ez, így szokás.

A felkontyolt menyecskét visszavezetik a lakodalmas nép közé, az 1. vőfély mondja :

A lányok sora eggyel fogyott
Az asszonyoké eggyel szaporodott.

Menyasszony tánc. A násznagy mondja :

A menyasszonyt most megtáncutatom
Hogy a lábo nem sánto ezze megmutatom.

A kezébe vett tányért fakanállal üti s kiáltja : Eladó a menyasszony !

Aztán a vőfények, s mindenki táncol a menyasszonnyal s pénzt tesznek a, tányérra. Utoljára táncolt a vőlegény, aki pénzzel teli erszényt tett a tányérra.

Vitnyédi lakodalom folytatás.

Majd folyt tovább a tánc. A lakodalom a reggeli órákig szokott tartani. Ekkor kezdett oszladozni a lakodalmi vendégség. A vidéki előkelő vendégeknek apró süteményt s egy kujcsost szoktak adni. a lakodalomból.

Igy ment végbe Németh István lakodalma is Vitnyéden
miről e feljegyzés készült : 1953. november hó 8.-án.

.....

A VITNYÉDI TEMETŐ FEJFÁI.

Feljegyezte : Timár Istvánné Énekes Lenke tanárnő.

Adatközlők : Tóth Imre földműves 80 éves

Horváth József földm. 78 éves.

Horváth Péterné földm. felesége 60 éves

Tóth Pál József földm. 82 éves.

Kocsis Imre erdész 56 éves

Vörös Tamásné földm. felesége 60 éves

Vitnyéd község Győr-Sopron megyében a kapuvári járásban, a Győr - Sopron - Ébenfurti vasút vonal mellett Kapuvár szomszédságában épült, Sopron - Győr-i autóbusz megállóval. Gazdag néphagyományokat őrző község. Kodály Zoltán is több népdalt gyűjtött itt. Népszokások közül a "P ü n k ö s d ö l ő" eredetijét is. Népi táncaik változatosak. Legszebb a : verbuhg. Népszokásaik közül jellegzetes a " Legényavatás ", " Legény- bíró választás ", Pünkösdőlés " " Hushagyó- keddi mulatság " " Dalos gyerek játékok " " Bölcsöske "

A vitnyédi asszonyok fél- hosszú szoknyás viseletüket megtartottak a legutóbbi időig.

Néphagyományaikon kívül említésre méltók a régi és az új temető fejfái. Népművészeti szempontból igen értékes és értékesek a kézi faragású fejfák tették híressé temetőjüket. Készítők egyszerű falusi emberek. Egyik - másik fejfa más vidékiekkel rokonságot mutatott. De voltak itt olyan eredeti jellegű és fejfa megoldásokat viselő motívumok, melyeket máshol sehol sem láthatunk. Kimondottan helyi jellegűek, egyediek.

Jellemző fő motívum a kereszt meg a sziv. Jelképezve az emberi élet két kísérőjét : a szenvedést és a szeretetet. A sziv az elköltözötték iránti el nem muló szeretetet.

A néprajz kutatók még 1951 - ben találkozhattak bő anyaggal, úgy a régi, mint az új temetőben. Ekkor még állt több szépen faragott fejfa. A fejfák 80 - 100 cm magasak voltak a földtől számítva. Az új temetőben voltak magasabbak is. A fejfák széles vastag keményfa deszkából voltak kifaragva. Készítők egyszerű falusi emberek, kik közül az öreg Simon bácsit sokáig emlegették. A fejfák készítői ügyzi östehetségek voltak. Ügyes leleményesség, finom izlés és diszkrét elemekkel való ügyes felépítési mód magas rendű képességeikről tettek tanúságot a készítőikről. Több fejfa évszáma is jól olvasható volt. A legrégebbi az 1880 - ból való volt. Idők folyamán elpusztultak, elkorhadtak, de egyszerű falusi nép művészetének e szép megnyilvánulásai megérdemlik a róluk való megemlékezést, részletes ismertetést. A fejfákon láthatott faragásokhoz hasonló faragásokat találhatunk az egyes ablakok ^{szemlélők} fáján, sarokpadokon székeken, szobákban az ajtó fölé helyezett kalap tartókon.

A vitnyédi temető fejfái folyt.

A vitnyédi régi temetőben a népi faragású fejfák legnagyobb része, úgy ez a fejfa is egy darab keményfa deszkából kivágott fejfa volt. Alsó szélesebb része vízszintes bevágás után szivalakba tágult, melynek középső részéből keresztforma emelkedett ki, melynek végei egyenes levágásúak.

Ez a fejfa az előzőhöz teljesen hasonló csak zömökebb kivitelben.

A lenti baloldali fejfa a fentiekhez hasonló, csak abban tér el, hogy középső felső szára kettős karélyu végződésű.

Ez a fejfa az alsó szélesebb lábazat ferde vonalban megy felfelé s kettős kereszt-té alakul, melyek alsó szárai egyenes levágásúak, a felső szára szivalakban zárul.

A vitnyédi temető fejfái folyt.

A lábazat tojás formává tágul szét s ebből emelkedik ki a kettős kereszt forma, melynek alsó szárai egyenes levágásuak, a felsőké pedig és az középső szár is hármás karélyban végződnek.

A szélesebb alap vízszintes beugrás után szívalakká szélesedik. Belőle emelkedik ki a kettős kereszt, melynek alsó vízszintes szára hármás karélyban végződik. A felső függélyes szár is. A felső szár merőleges levágás után félkör alakban zárul.

A szélesebb lábazat homzoru beivelés után vízszintesen bevágott s szivalakra tágul. Ebből emelkedik ki a kettős kereszt forma, melynek alsó kiágazása hármás karélyu záródásu. A felső szár is egyenes vonalu s egyenesen levágott mint a középső rész is.

A vitnyédi temető fejfái folyt.

Az alapzat vízszintes vonalú bevágás után szívformává szélesedik. Kiszélesedés után fél tulipán formát vesz fel s új elrendezés után következik a vízszintes alsó szár, mely három karélyban végződik. E középső szár újra fél tulipánná kiszélesedik. A felső vízszintes szár és a középső függőleges egyenesen levágottak.

Az alsó rész kis beugrás után szivalakká szélesedik, majd újból szívformát vesz fel majd két karély kidomborodás után veszi fel a kereszt formát, melynek végei egyenesen vannak levágva.

A talpazat vízszintes levágás után szivalakot vesz fel, majd ismét szív formává tágul, majd három karély kiszélesedés után egyenes vonalú s levágású kereszt formába megy át.

A vitnyédi temető fejfái folyt.

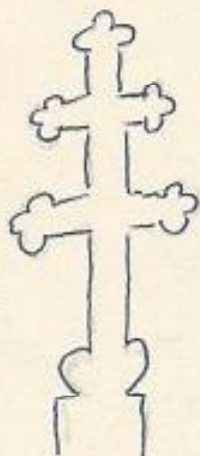
A lábazat kis beszögelés után szivalakba megy át majd újból szivformát vesz fel s kiszélesedés után két oldalt egy nagyobb s felette egy kisebb félkör alakú kiszélesedés után sima vohalu kereszt formába megy át, melynek végei, egyenes levágásuak.

A szélesebb talpazat lépcsőzetesen összeszűkül majd oldalt hármás karélyu kiugrást kap, mely után a főszár egyenes vonalban emelkedik, majd szivalakká tágul, melynek közepén furt lyuk van. Utána kis emelkedés után egyszerű keresztté alakul, egyenes végű levágásokkal.

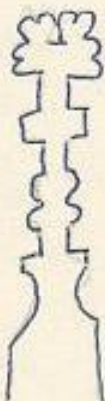
A szélesebb alsó részből emelkedik ki a kettős kereszt forma, melynek alsó szára három karélyu, felső szára egyenes vonalú s a középső szár is egyenes levágásuak. A kettős kereszt tövéből jobbról, balról kör alakú kivágás helyezkedik el, közepén furt lyukakkal, tetején sziv forma.

A lábazat kis vízszintes beugrás. után szívformává alakul. Ebből emelkedik ki a kettős kereszt, melynek alsó szára hosszabb, mint a felsőé. A kereszt minden végződése hármaskarélyu.

Az alsó rész befelé homorodva emelkedik felfelé, s hármaskarélyu kiugrásba megy át, majd kettős kereszt formába megy át, melynek végei kis bevágás után kikerekedéssel zárul.

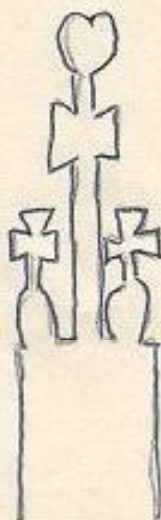

Az alsó rész homoruan folytatódik majd vízszintes bevágás után felfelé menve két karélyban kidomborul s kereszt alakot vesz fel, melynek felső része két karélyu záródásu s a felső szár felső részén kettős szív alakban zárul.

A vitnyédi temető fejfái folyt.

Kettős kereszt forma, melynek ágai is kereszt alakot képeznek. A két vízszintes kar egyenes vonalú kivágással, melynek végei is egyenesen levágottak.

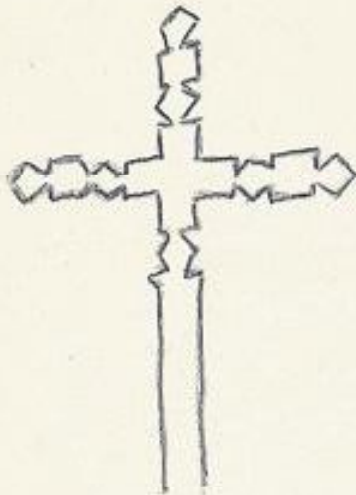

E hármaskereszt alakú fejfa középső része felemelkedik s ferde vonalú kiugrás után az emelkedő középső szár szívalakban végződik. A középső szár tövénél két oldalt egy - egy kis kereszt emelkedik ki a szélesebb alap két oldali emelkedés után.

Szép kivágású fejfa. A lábazat vízszintes beugrás után széles szívförmává alakul. Eből emelkedik ki a középső és két oldali kisebb kereszt. A belső hosszanti kivágások alakítják ki a kereszt formát. A legfelső részen egy kisebb kereszt emelkedik ki középen. A levágások mind egyenes vonalúak.

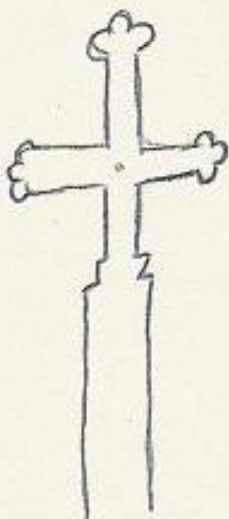
A vitnyédi temető fejfái folyt.

Két darabból összeszegelt kereszt.

A vízszintes szár a függőlegeshez kovácsolt zseggel van hozzáerősítve.

A kereszt szárak egyenes vonalú bevágásuak. A végek csucsban zárulnak.

E fejfa is két darabból áll. Alsó része lépcsőzetes befelé keskenyedik s kereszt formájú végei hármaskarúak.

E két darabból összeszegelt keresztfa az alsó szélesebb részből két bevágással megszűkül s szívformává készül leledik majd kis kiugrás után szívalakot vesz fel. A szárak négyes karúban végződnek. 1893 - ban készültek

A vitnyédi temető fejfái folyt.

E fejfa az új temetőben volt, egyszerű megoldás. Szélesebb talpazat hosszú beszélédés után kiszélesedik majd vízszintes bevágás után kiemelkedik belőle a hosszú kereszt forma, melynek végei egyenes levágásuak.

A szélesebb talpazat vízszintes bevágás után tojás formán kidomborodik két oldalt majd vízszintes egyenes vonalú levágás után keresztté alakul. a kereszt szárai a végek felé szélesednek.

A szélesebb talpazat vízszintes bevágás után széles szivalakká tágul. Majd kis emelkedés után kiágazik. A kiágazás Három karélyu. Kis emelkedés után félkör végződésű, vízszintes kiugrás majd kereszt formává alakul, melynek szárai félkör alakú levágásuak.

A talpazat ferde összeszűkülés után félkör végződésű vízszintes kiugrás, majd kereszt formává alakul, hármass karélyu szár végződésekkel.

A szélesebb talpazat ennél is vízszintes bevágás után szívfórmává alakul. Ebből emelkedik ki a kettős keresztforma. Az alsó kivágás három karélyu a fölötte levő lekerekített. Majd kettős Majd kettős félköröralaku kiugrás után hármass karélyban végződik

Az alsó bal oldali is kettős keresztalak, ami itt is szívfórmából emelkedik ki. Alsó szár hármass karélyu a fölötte lévő sarkos bevágás után középén kiszélesedik. Majd félkörö alaku kivágás után a főszár hármass karély koszorúval.

Kettős kereszt alak. A jellegzetes szív formát itt is megtalálhatjuk, miből a kereszt forma kialakul. Az alsó és középső szár hármass karélyban végződnek. A felső egyenesen levágott.

A vitnyéi temető fejfái folyt.

Ennél is szivformából emelkedik ki a hármaskereszt. Az első kiugrás hármaskarélyu. A felette levő derékszögű bevágás közepén kiemelkedve zárul. A felső szár is hármaskarélyban végződik.

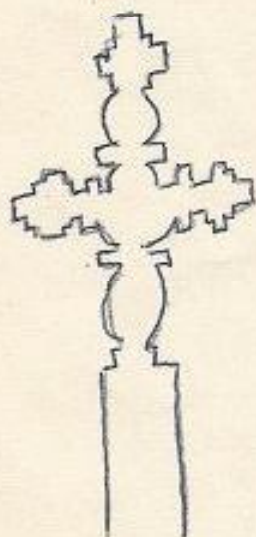
Az alapzat bevágás után négyszögletesen kiemelkedik s lépcsőzetesen megy át a vízszintes szárba, ami szintén kereszt formájú s lépcsőzetesen megy vissza a középső szárba, ami szintén kereszt formában végződik. A szárak mind egyenes bevágásuak.

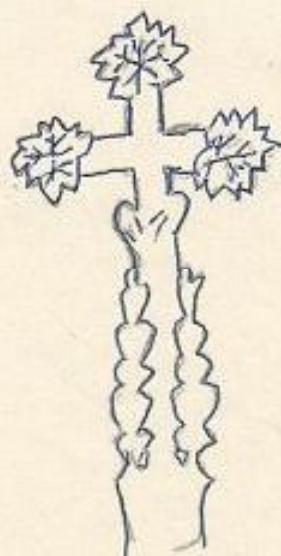
Az alsó rész lépcsős bemenetel után szivformát vesz fel, kis emelkedés után félkörös kitágulás majd nagyobb két karélyu kidomborodás után emelkedve, három karélyu kivágás után kiemelkedés majd két félkör alakú kiszélesedés fent három karélyban végződik.

Az alap két sarkos bevágás után szivalakká felette újból szivalakká szélesedik, s lépcsőzetes kiemelkedés után újból lépcsőzetesen összeszűkül majd cikk-cakkos kiugrást vesz fel s kiszélesedés után két karélyu kivágás következik, majd emelkedés után sarkos levágás s félkör alakú végződés következik

Az alapzat lépcsős bevágás után szűkül s tojás alakra kiszélesedik, négyszögletes kiugrás után megy át a vízszintes szárra, melynek végei lépcsős bevágás után egyenes levágású végződésű ép úgy, mint a függőleges szár

A széles lábazatból csipkés szélű levél dísz emelkedik felfelé. E dísz belső szélei a középső szárt részben befedik. A kereszt végei fűrészelt szélű levélben végződnek. Ezek közepén kereszt van bevésve.

A többi fejfánál magasabb kb. 150 cm és vastagabb is. Egyenes oldalú széles fejfa. Alsó részén sarkos bevágás után köríves szűkülés után kereszt formába megy át, melynek végei kis bevágás után középen kikerekednek. A talpazatot két végén, két-két vízszintes párhuzamos bevésés három részre osztja. A felső részén szomorú füz belevágás van és 1929 évszám.

A szélesebb talpazat kétszer szívformává tágul, oldalvonala csipkézetten megy felfelé. Legfelül szivalakká formálódik melyből alacsony kereszt forma emelkedik ki, melynek végei félkör vonalú levágásuak.